

Archeologisch onderzoek
van de Sint-Ghislenuskerk
te Waarschoot

Tussenrapport 1 – 9 juli 2004

BERT ACKE

1. INLEIDING

Op 1 april 2004 werd van start gegaan met het archeologisch onderzoek van de parochiekerk van Waarschoot, de van oorsprong laat-middeleeuwse Sint-Ghislenuskerk. Een uit de hand gelopen vandalenstreek binnenin de kerk tijdens de nieuwjaarsnacht van 1 januari 2002 veroorzaakte een grote brand die nagenoeg het volledige gebouw en het interieur in de vlammen deed opgaan. De bouw van een nieuw gebedshuis drong zich op en in de budgettering hiervoor werd tevens een bedrag vrijgemaakt voor bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van de kerkruïne. Het bouwproject voor de nieuwe parochiekerk voorziet in de afbraak van de noordelijke en zuidelijke zijbeuken van de oude kerk, maar met behoud van het middendeel: het koor, het schip en de beschermde westtoren. De nieuwbouw, met doorkijk op de ruïne van de middenbeuk, zal verschijnen op de plaats van het te slopen noordelijk deel; in het zuidelijke deel zal een groenzone aangelegd worden.

Ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek werd een tijdelijke overeenkomst aangegaan tussen het gemeentebestuur van Waarschoot en de vzw SAKO (Steun aan Archeologie en Kunst in Oudenaarde). De dienst Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium van de provincie Oost-Vlaanderen werd ingeschakeld voor de begeleiding van het onderzoek, dat door één archeoloog wordt uitgevoerd tussen 1 april 2004 en 31 maart 2005.

Het onderzoek omhelst:

- een bouwhistorische beschrijving van de zijbeuken van de oude kerk vóór de afbraak
- archeologisch onderzoek van de middenbeuk, waar de aanleg van een tuin is voorzien, met het oog op detecteren van oudere bouwfases en grafkelders
- het verkrijgen van een beter inzicht in de bouwgeschiedenis van de toren, noodzakelijk om een doorbraak in noordelijke richting (toegang tot de nieuwe kerk) te verantwoorden
- archeologisch onderzoek van de noordelijke zijbeuk en de uitbreiding in westelijke richting waar de bouw van de nieuwe kerk is voorzien
- een mechanische prospectie in de zuidelijke zijbeuk, waar de aanleg van een plein wordt gepland en eventueel later de bouw van een cultureel centrum
- occasionele begeleiding van de werf “Rattenkasteel”
- het opstellen van een opgravingsrapport en eindverslag

Het eerste deel van het onderzoek, waarvan hieronder de schriftelijke neerslag volgt, spitte zich vooral toe op het verzamelen van historische informatie over de Sint-Ghislenuskerk en op de bouwhistorische beschrijving van de zijbeuken van de oude kerk. Een woord van dank gaat hierbij uit naar het gemeentebestuur en – personeel van Waarschoot, in het bijzonder naar Dirk Engels van de technische dienst, voor de logistieke ondersteuning. De begeleiding en kritische bedenkingen van Martine Pieteraerens, Luc Bauters, Bart Cherretté en Jan Van Damme van de dienst Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium van de provincie Oost-Vlaanderen vormden een zeer nuttige en welkome bijdrage tot onderhavig rapport. De vzw SAKO stelde een fototoestel ter beschikking waarvan dankbaar gebruik werd gemaakt. Uiterst welkom was de vrijwillige hulp van Marcel Acke bij het intekenen van de muurpartijen, een taak die alleen onmogelijk uit te voeren was. Bruno Van Wynsberghe hielp bij het opstellen van de kerkplattegrond.

2. ONDERZOEKSMETHODE

Vooraleer van start te gaan met het veldwerk was een goede historische achtergrond betreffende de Sint-Ghislenuskerk en in ruimere zin de gemeente Waarschoot noodzakelijk. Heel wat informatie kon gevonden worden in de uitgebreide collectie van heemkundige tijdschriften die de bibliotheek van de provincie Oost-Vlaanderen rijk is. Tijdens dit eerste kwartaal van het onderzoek werden enkel de uitgegeven bronnen geraadpleegd. De studie van het onuitgegeven kerkarchief en eventuele andere bronnen zal later tijdens het project nog gebeuren.

Een belangrijke bron voor de studie van de Waarschootse kerk vormen de handschriften van van der Poorten die bewaard worden in het Rijksarchief te Gent. Jacobus Jozef van der Poorten was onderpastoor van Waarschoot van 1791 tot 1810 en in zijn *'Versameling van de merkweirdigste zaken betreffende de prochie van Waarschoot'* behandelt hij de geschiedenis van de Sint-Ghislenusparochie van haar oorsprong tot het einde van de achttiende eeuw. Voor dit laatste decennium is van der Poorten dus een getuige uit de eerste hand. Deze handschriften werden in verschillende delen uitgegeven in *Ons Meetjesland*. Als interessant werk uit de tweede helft van de negentiende eeuw kan het hoofdstuk over Waarschoot uit de *'Geschiedenis der gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen'* van De Potter en Broeckaert aangehaald worden. Hét basiswerk echter voor wie dieper wil ingaan op het Waarschootse verleden is *'De Geschiedenis van Waarschoot'*, een omvangrijk werk in twee delen, geschreven door wijlen lokale historicus Achiël De Vos. Dit boek verscheen in 1990 en geeft een uiterst gedetailleerde weergave van het Waarschootse verleden, van de middeleeuwen tot het einde van de vorige eeuw, en bevat ook een uitgebreid hoofdstuk gewijd aan de Sint-Ghislenuskerk en de parochiale geschiedenis. Artikels uit enkele heemkundige tijdschriften, zoals: *Appeltjes van het Meetjesland*, *Godsdienstig en Heemkundig Erfgoed Waarschoot* en *Ons Meetjesland*, bevatten ook heel wat informatie over de Sint-Ghislenuskerk, zij het in wezen niet verschillend van het boek van Achiël de Vos. Bij de viering van 750 jaar Sint-Ghislenusparochie in 1994 werd door het *Godsdienstig en Heemkundig Erfgoed Waarschoot* een nuttige synthese betreffende dat onderwerp uitgebracht. Na de jammerlijke verwoesting van de oude kerk in 2002 verschenen er nog enkele bijdragen in de lokale tijdschriften, waarvan *'De Sint-Ghislenuskerk van Waarschoot door de eeuwen heen'* van Hubert Reyniers (uitgegeven in de *Heemkundige bijdragen van het Meetjesland*, zie bibliografie later), het meest bruikbaar is.

Na dit verkennend historisch onderzoek dat, verwerking inbegrepen, een drietal weken in beslag nam, kon begonnen worden met het bouwhistorisch onderzoek van de oude parochiekerk: het onderzoek van de buitenmuren, van de binnenmuren en van de kerktoren. In dit eerste tussenrapport volgen de resultaten van de studie van de buitenmuren; de kerktoren en de binnenmuren, waarvan het onderzoek nog aan de gang is, zullen in het tweede tussenrapport behandeld worden. De resultaten die voortkomen uit het bouwhistorisch onderzoek, samengelegd met de gegevens uit de archeologische opgravingen, zullen ongetwijfeld een nieuw licht werpen op de bouwgeschiedenis van de Sint-Ghislenuskerk.

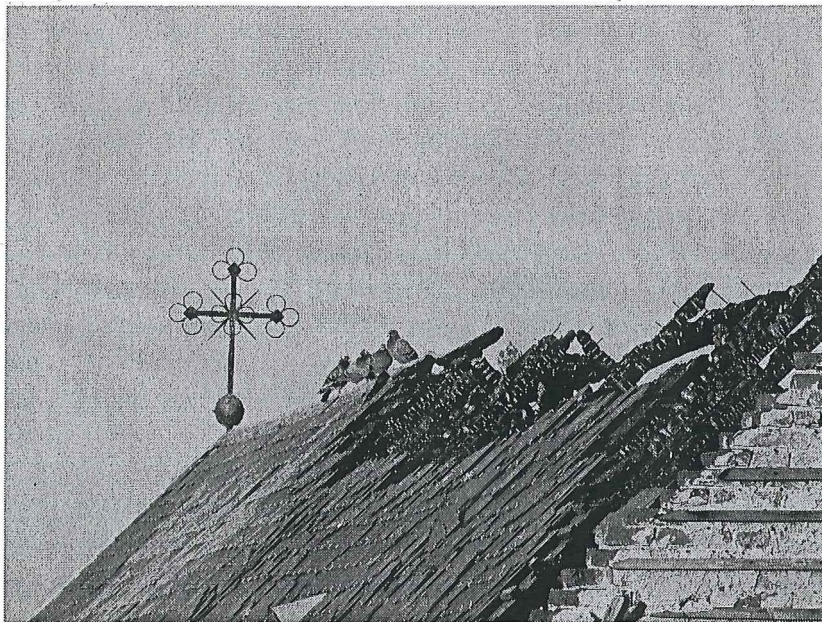
Alle muren, pilaren en zuilen van de kerk kregen een nummer en werden uitgebreid gefotografeerd. De buitenmuren die verbouwingssporen vertoonden, werden ingetekend op schaal 1:50, wat door de hoogte van de muren (meestal 8,45m) niet altijd even gemakkelijk was. De zichtbare bouwnaden, steigergaten, vensters, deuren, grafplaten, natuurstenen en dergelijke zijn zo precies mogelijk ingemeten en aangegeven op deze tekeningen. Van elke muur werd een muurfiche opgesteld met specifieke kenmerken; van de verschillende verbouwingsfasen werd waar mogelijk het baksteenformaat genoteerd.

De vier buitenzijden van de kerktoren, inclusief de traptoren, en het portaal werden eveneens op schaal 1:50 ingetekend. Door de aanwezigheid van een stelling rondom de kerktoren kon

elke zijde tot helemaal bovenaan, dit is 21,30m boven de grond, worden opgemeten en getekend.

Als een binnenmuur verbouwingssporen vertoont die bij de corresponderende buitenmuur niet te zien is, dan wordt deze muur opnieuw op schaal 1:50 ingetekend. Daar de binnenmuren van de kerk echter bepleisterd zijn, is het weggappen van deze pleister noodzakelijk om bouwnaden te ontdekken. Dat dit een hels en geduldig karwei is, mag duidelijk zijn! Toch is het noodzakelijk en nuttig: zo konden in verschillende muren al oudere deurfases en nissen blootgelegd worden, die langs de buitenzijde onzichtbaar zijn.

Het opstellen van een grondplan van de kerk (zie bijlage) was geen eenvoudig karwei. Hoewel alle muren precies werden ingemeten, leverde dit geen aaneensluitende plattegrond op. Bij het opstellen werd ervan uitgegaan dat elke hoek tussen de verschillende kerkmuren een rechte hoek was, maar klaarblijkelijk klopt dit niet. Als een hoek bijvoorbeeld 89 of 91 graden is, dan geeft dit een over een afstand van een tiental meter al een serieuze afwijking. Als deze afwijking nog enkele keren voorkomt, wordt de fout alsmaar groter. Op die manier is het begrijpen dat, hoewel de muurlengtes tot op de centimeter precies werden ingemeten, het grondplan niet helemaal overeenstemt met de werkelijkheid. Het plan in de bijlage is bijgevolg niet helemaal juist, maar benadert wel zo precies mogelijk de vorm van de Sint-Ghislenuskerk. Dat het gebouw zelfs voor landmeters een hele kluif is, mag blijken uit een plattegrond opgesteld door een expertisebureau na de brand, waarop flagrante fouten staan.

Figuur 1: Het gehavende dak boven het koor (foto B. Acke).

3. DE SINT-GHISLENUSKERK TE WAARSCHOOT: EEN STUKJE GESCHIEDENIS¹

Het ontstaan van de parochie Waarschoot gaat terug tot het midden van de dertiende eeuw. In 1244 verzocht Wouter van Marvis, bisschop van Doornik, tot de oprichting van de parochie, als afsplitsing van de moederparochie Zomergem. Dit verzoek werd ingewilligd en kort na 1244 was de parochie Waarschoot een feit. Rond 1250 werd een kerkje gebouwd; een zekere Petrus stond in 1254 in voor de zielenzorg. Als patroonheilige van de parochie werd Sint-Ghislenus gekozen. Het eerste kerkje was waarschijnlijk éénbeukig, opgetrokken uit baksteen en bestond uit een westtoren, een neerkerk en een koor²; het kerkhof lag rond de kerk. Over de toestand van het kerkgebouw vóór de verwoesting in 1580 is weinig geweten. In 1393 zou de toren zijn herbouwd; de torenspits werd vernieuwd in 1419. In de loop van de vijftiende eeuw werden vermoedelijk twee kleine zijbeuken toegevoegd: de Onze-Lieve-Vrouwbeuk aan de noordkant en de Sint-Ghislenusbeuk aan de zuidzijde.

Het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw waren moeilijke tijden voor de Sint-Ghislenusparochie. Bij de godsdiensttroebelen van de Tachtigjarige Oorlog werd de kerk vernield in 1580; hoe dit gebeurde is niet helemaal duidelijk, maar het had te maken met eigen verdedigingstroepen die door onoplettendheid brand stichtten in het gebouw. Dat dit geen alleenstaand feit is, is recent nog gebleken... De volgende jaren waren rampzalig voor de parochie van Waarschoot: tot 1597 was er geen pastoor, en vanaf dan volgden de pastoors elkaar in ijtempo op, wat allesbehalve voordelig was voor een spoedig herstel van het kerkgebouw. Bij een visite van de parochie in 1589 beval de deken het herstel van de kerk die met totale verwoesting en instorting was bedreigd, maar het zou nog tot 1606 duren eer men de eerste schuchtere pogingen ondernam tot heropbouw. Delen van het ticheldak werden hersteld en een of meerdere beuken werden vernieuwd. In 1615 werd het hoogaltaar opgekalefaterd, het dak en het metselwerk van het hoogkoor hersteld en de noordbeuk verlengd³. Het jaar daarop werd het kerkhof, dat er al 35 jaar verwaarloosd bij lag, gezuiverd van wilde struiken en het werd tevens behoorlijk afgesloten. De toren lag dan nog steeds in puin, terwijl aan de neerkerk ook nog maar weinig was gebeurd. De sacristie werd in 1617 onder handen genomen. In 1618 werden twee timmerlieden aangesteld om een ontwerp te maken voor een vernieuwde Sint-Ghislenusbeuk, maar het is niet zeker of dit plan tot uitvoer is gebracht. Onder pastoor Simoen de Moor (1615-1621) was zodoende een deel van de kerk opnieuw bruikbaar gemaakt voor de eredienst en kon de grondslag gelegd worden voor een 'normaal' parochiaal leven.

De opvolgers van Simoen de Moor probeerden in moeilijke omstandigheden de kerk verder bruikbaar te maken – o.a. 1625: portaal geconstrueerd aan de zuiddeur, 1626: beide koren gevloerd -, maar ze ondervonden weinig steun van het burgerlijk bestuur. Na bezoeken van bisschop Triest in 1627 en 1631 aan de parochie kon deze dan ook niet anders dan zich negatief uit te laten over de toestand waarin de kerk van Waarschoot zich bevond en over de lakse houding van de gezagsdragers wat betreft de heropbouw. Het was wachten tot 1642 eer

¹ Gebaseerd op: DE VOS, 1990, deel I, pp. 135-233 en DE VOS, 1990, deel II, pp. 231-313, tenzij anders vermeld.

² Volgens DE VOS vormt deze oudste kerk nog het centrale deel van de huidige kerk van de ingang tot aan het begin van het koor. Voor de vergrotingswerken van Minard in 1844 bedroeg de binnenmaatse lengte van neerkerk en koor samen 30m; beide waren 7,50m breed. Langs buiten gemeten was de neerkerk 20m en het koor 13m lang. Het niveauverschil tussen neerkerk en koor, dat oorspronkelijk 20cm hoger lag, werd bij deze werken eveneens weggewerkt; dit hoogteverschil werd steevast aangeduid als 'het steentje'.

³ Bij van der Poorten is er geen sprake van deze verlenging van de noordbeuk in 1615. Zo berichtte hij over pastoor Livinus Neyrinck: "*Desen pastor vernoemt in 1624 den koor van O.L. Vrouw en verbeeld die af dat het nog denselven is, staende alsdan aen het steentjen aen den biegtstoel van den pastor, mits alsdan den choor van O.L. Vrouw nog niet was uytgelengt.*" (VAN DER POORTEN, 1975, pp. 38-39 – heruitgave in *Ons Meetjesland*).

de kerk terug in haar oude glorie werd hersteld. Onder pastoor Cornelius de Wit (1641-1659) werden de toren en de zijbeuken opgeknapt en het interieur opgesmukt; bovendien werd de noordbeuk verlengd tot aan de toren. Bisschop Triest was dan ook vol lof over deze pastoor en in een verslag van 1654 merkte Triest op dat de toren helemaal onder dak was en dat er in de vernieuwde kerk een stenen vloer lag. Onder pastoor Daniel van Riest (1659-1678) werd o.a. het hoogkoor vernieuwd, het Lieve-Vrouwkoor opgesmukt, de middenbeuk bedekt met schaliën en een noordmuur hersteld.

Nadat in 1721 een nieuwe vloer in blauwsteen was aangelegd, volgden in 1730 opnieuw grote verbouwingswerken. Pastoor Ignatius Vercoutere (1710-1756) zorgde naast een nieuwe sacristie ook voor een verlenging van de zuidelijke Sint-Ghislenusbeuk tot aan de toren, zodat terug een symmetrische kerk werd bekomen. De oude binnenmuur tussen noord- en middenbeuk alsook de oude buitenmuur aan de zuidkant werden hierbij vervangen door telkens twee ronde steunpilaren. Toch lijken de woorden van van der Poorten meer aannemelijk, die de constructie van deze pilaren in 1786 dateerde⁴; van der Poorten werd onderpastoor in Waarschoot in 1791 en was dus een bevoorrecht getuige over dit onderwerp. Door het alsmaar groeiende aantal parochianen zag men zich genoodzaakt de kerk reeds in 1786 alweer te vergroten, tijdens het pastoraat van Paulus Pauwels (1773-1812). Zowel aan de noord- als aan de zuidzijde werd een nieuwe beuk bijgebouwd, waardoor de kerk een kruisvorm kreeg. Achiel De Vos schrijft dat de kleine vensters toen vervangen werden door de huidige grote, maar dit klopt waarschijnlijk niet (zie later). Van der Poorten vermeldde dat in 1809 “...de ingangen van 't aengebouwen cruys gestopt wierden en twee andere ingangen nevens den toren wierden geopent, ...”⁵ en dat in 1816 de sacristie veranderde van ingang en dat er twee vensters in gemaakt werden⁶.

De Sint-Ghislenuskerk verkreeg haar huidige uitzicht door de grote verbouwingswerken van 1844-1845, ten tijde van pastoor Petrus de Vos (1836-1851). De plannen waren van de hand van architect Minard. Er werden nog eens twee zijbeuken aangebouwd, waarvoor men eerst enkele bestaande buitenmuren moest slopen, het hoogkoor werd afgebroken en vergroot heropgebouwd en er werd een bergplaats opgetrokken. Deze werken hadden tot gevolg dat de kerk breder werd dan lang en op zijn minst gezegd een vreemde vorm kreeg. Pastoor Bruno Van Dorpe (1852-1888), afkomstig uit een aristocratisch milieu, zorgde voor de opsmuk van het kerkinterieur met heel wat schilderijen en beeldhouwwerken. Opvallend was dat veel van deze kunstwerken die in de negentiende eeuw in de kerk terechtkwamen en die door de recente brand voor het grootste deel verloren zijn gegaan, dateerden uit de zeventiende of achttiende eeuw. Onder Van Dorpe werden in 1877 de huidige staties van de Corneliusomweg, van de hand van beeldhouwer de Launier uit Gent, in de buitenmuren geplaatst. In de twintigste eeuw volgden nog enkele kleine aanpassingen van het grote kerkgebouw: in 1904 werden gekleurde glasramen geplaatst, in 1909 verscheen er een bergplaatsje aan de noordoostkant (beide onder pastoor Cesar De Corte, 1902-1912), onder pastoor Frans Van Hauwermeiren (1912-1933) werd in 1932 centrale verwarming in de kerk aangelegd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef de Sint-Ghislenuskerk nagenoeg gespaard van oorlogsgeweld. De kerk, waarvan het dak in 1939 grondig was hersteld, incasseerde wel

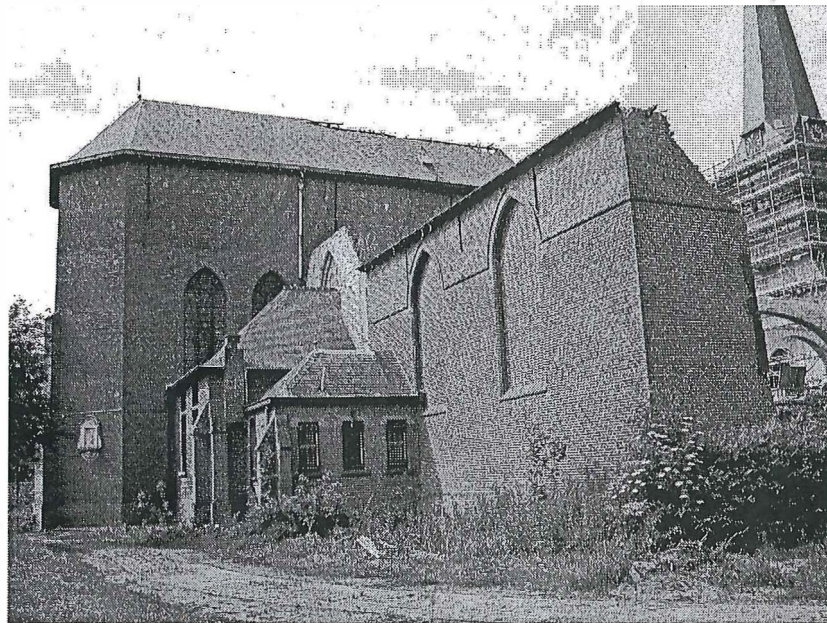
⁴ “... in 1784... is aen te merken dat binnen de kerke geen pilaeren stonden, dan enkelyk twee, de grootste staende aen het steentje, gesteld door pastoor Vercauteren. In de neerkerke waeren niet dan zeer enge boogmueren, die beletten het sigt van den eenen gang naer den anderen en het scheen dat (deze) de zymueren der eerste kerke hadden geweest, die eenigszins waeren uytgekapt om eenige gemeenschap met de zygangen – die er by tyde zyn aengebouwt – te connen nemen; te meer dat er zelfs kleyne vensterkens in waeren, gelyk er van oude tyden wel in de kerkmueren nog worden gesien. Deese zyn ten koste der prochiaenen uytgenome en daer syn pilaeren gestelt, alhoewel dit maer is geschied als de vergrootinge reeds gedaen was, ten jaere 1786; ...” (VAN DER POORTEN, 1977, p. 32 – heruitgave in *Ons Meetjesland*).

⁵ VAN DER POORTEN, 1977, p. 38.

⁶ VAN DER POORTEN, 1977, p. 40.

enkele obusinslagen, maar de schade viel mee. In 1950 werd de monumentale kerktoren als beschermd monument geklasseerd ingevolge het Koninklijk Besluit van 28 december 1936. Het kerkhof werd in 1976 gesloten; de vrijgekomen ruimte rondom de kerk werd nadien ingericht als park.

Het resultaat van meer dan 700 jaar bouwgeschiedenis werd in één nacht vernietigd bij de brand in de nacht van 31 december 2001 op 1 januari 2002. De Sint-Ghislenuskerk was nagenoeg volledig vernietigd; enkel de toren en het oostelijk deel van het gebouw (winterkapel, hoogkoor, sacristie en de zuidelijke traverse uit 1844) bleven gevrijwaard van grote schade. Het merendeel van de inboedel ging verloren. Voor het historische gebouw rest er nu niets anders dan afbraak. Bij het bouwproject voor de nieuwe parochiekerk van Waarschoot zal echter een deel van de oude kerk geïntegreerd worden, zodat dit gebouw met zijn bewogen geschiedenis toch niet volledig moet verdwijnen uit het straatbeeld van Waarschoot.

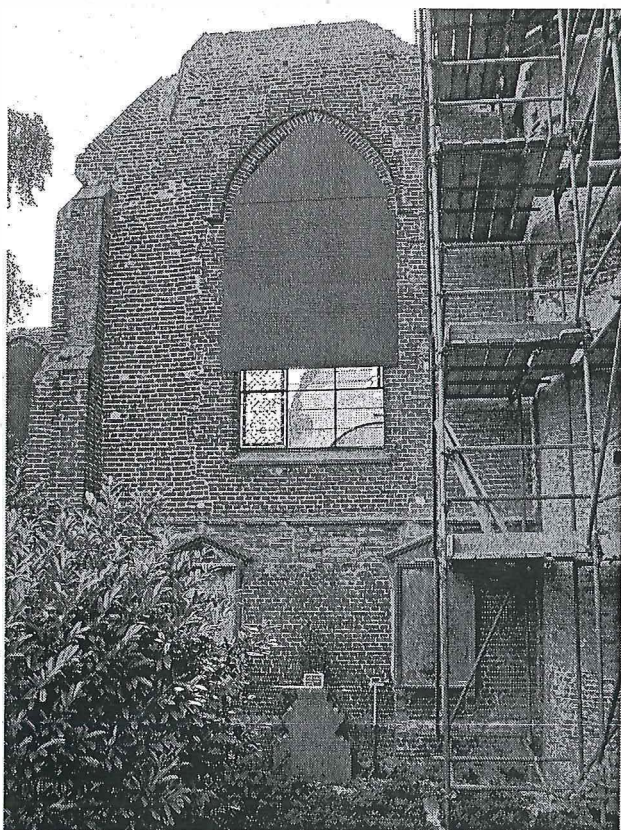
Figuur 2: Noordoostelijk deel van de kerk (foto B. Acke).

4. BESCHRIJVING VAN DE BUITENMUREN

Elke muur kreeg een nummer, behalve de torenmuren (zie grondplan in bijlage achteraan). De nummering is dezelfde voor zowel de buitenzijde als de binnenzijde van de muren en start bij de muur die ten noorden aan de traptoren aansluit; dit is muur 1 (M 1). De muur die hierop aansluit is muur 2 (M 2), en zo verder tot en met muur 19 (M 19), die tegen de zuidzijde van de kerktoren gebouwd is. Let wel, het betreft enkel de hoofdmuren van de kerk! Vier oude buitenmuren die door de opeenvolgende verbouwingen binnen de kerk vallen, maar niet volledig afgebroken zijn, zijn genummerd van 20 tot 23. Tenslotte zijn er nog de muren van de aanbouwen aan de oostelijke kant. Het betreft de winterkapel (M 24 tot M 27) en twee sacristieën (M 28 tot M 31). Vier grote pilaren werden genummerd van noord naar zuid (P 1 tot 4); vier zuilen werden kloksgewijs genummerd, waarbij zuil 1 (Z 1) de noordoostelijke is. In dit hoofdstuk zullen alle buitenmuren uitvoerig besproken worden, zowel wat betreft de afmetingen, de verbouwingen, de baksteenformaten, eventuele grafmonumenten,... Ook zal getracht worden een link te leggen met de gekende historische informatie, die zoals zal blijken soms best met een korreltje zout kan genomen worden.

4.1. MUUR 1 (M 1)

4.1.1. Beschrijving

Figuur 3: Buitenmuur M 1 (foto B. Acke).

Muur 1 dateert van 1642, toen de noordbeuk werd verlengd tot aan de toren, en is aan de zuidzijde aan de traptoren gebouwd. Aan de noordkant van M 1 zijn twee haakse steunberen te zien, die in verband zijn gebouwd met de muur. Onderaan, op een hoogte van 70cm, is een bakstenen plint aanwezig die bovenaan wordt afgedekt door natuurstenen. Hierboven springt de muur ongeveer 5cm in. Op 3,25m hoog is een afdakje aanwezig, waarboven de muur 10cm

terugwijkt. M 1 is 11,00m hoog; zonder steunberen is hij 5,73m lang, met steunberen 7,32m. Bovenaan zijn twee muurankers zichtbaar; in de muur zijn op zes of zeven niveaus steigergaten bewaard. Het baksteenformaat van M 1 is 24,0-25,0 x 11,5 x 5,5-6,0cm.

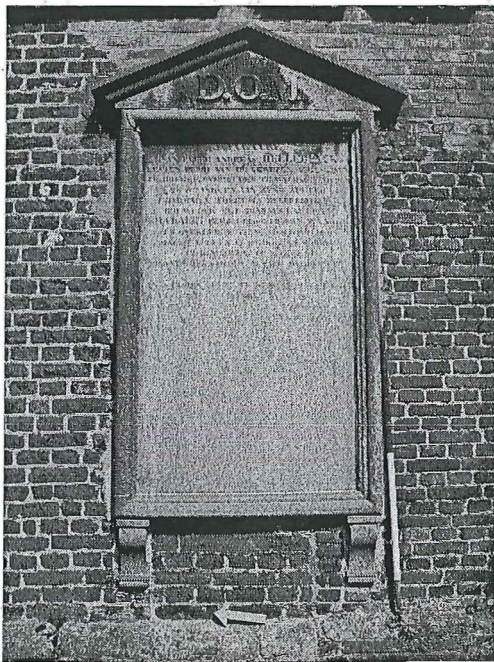
Er zijn heel wat verbouwingen op te merken aan M 1. Meest in het oog springend is de verbouwing aan het raam (formaat: 23,0 x 11,0 x 5,0cm), centraal boven het afdak, die zou dateren van 1786⁷. Rond het raam is een baksteenlijst aanwezig, één baksteen dik, die de vorm van de vensteropening volgt. Deze verbouwing loopt ook onder het dakje door, tot helemaal beneden aan de muur; onderzoek van de binnenmuur heeft aangetoond dat hier vroeger een deuropening zat (meer hierover in tussenrapport 2). Het formaat van de bakstenen bij deze verbouwing is 22,0-23,0 x 10,5-11,0 x 5,0cm. Het afdakje zelf is van recentere datum; net eronder is over de hele lengte van de muur een verbouwing merkbaar, met als baksteenformaat 19,0 x (9,0-9,5) x 5,0. De twee grafplaten die deze verbouwing oversnijden (zie verder), werden nadien in de muur geplaatst.

Oorspronkelijk moet het dak van M 1 spitser zijn geweest. Bovenaan aan de noordzijde, waar de muur is afgewerkt met schichten, zijn sporen bewaard van oudere schichten die echter niet meer aan de buitenzijde van de muur liggen. Bij een herstelling van het dak heeft men dus de muur bovenaan een dertigtal cm uitgebreid in noordelijke richting. Een aantal andere, kleine verbouwingen zijn moeilijk zichtbaar en nog niet te duiden: het gaat om twee verbouwingen langsheen de traptoren (één aan de plint onderaan, één bovenaan de muur) en een aanpassing onderaan de noordelijke steunbeer.

4.1.2. Grafmonumenten

Tegen M 1 zijn drie grafmonumenten te zien: centraal een gedenksteen die los staat van de muur, met links en rechts hiervan een grafplaat ingebouwd in de muur. Hieronder volgen de grafschriften die op de monumenten (van noord naar zuid) konden ontcijferd worden.

- noordelijke grafplaat:

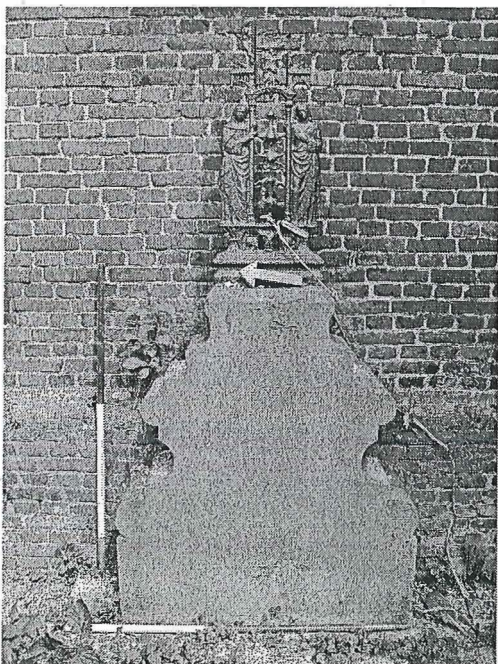
Figuur 4: Grafplaat van A. Hellebuyck in M 1 (foto B. Acke).

⁷ In de heemkundige artikels komt 1786 naar voor als de datum voor de plaatsing van de vensters, maar dit lijkt onwaarschijnlijk. Vermoedelijk werden ze in 1844 in de kerk geplaatst (zie verder).

D.O.M.
SEPULTURE
VAN PATER ANDREAS HELLEBUYCK
LESTEN PRIOR VAN DE GEWEZEN AUGUSTINEN
TE BRUGGE, OVERLEDEN TE WAERSCHOOT, DEN
26 8bre 1810. EN VAN ZYNE ZUSTER
BARBARA THERESIA HELLEBUYCK IN
HOUWELYK MET JOANNES-BAPTISTA
BOUCKAERT BEIDE GEBOORTIG VAN WYNGENE
EN OVERLEDEN TE WAERSCHOOT DEN
5(?) MAERT 1824 EN 17... 1802(?) GEWONNEN
12 KINDEREN TE WEETEN
JOANNES BERNARDUS ALDAER OVERLEEDEN
MAERT(?) 18..5.....
13 lijnen onleesbaar
.....TE WAERSCHOOT 24 MAERT 183(5)7
.....ALDAER OVERLE. (?)2 JANUARY 1796
.....JANUARY 1777
R.I.P.

In 'De geschiedenis van Waarschoot' is niets terug te vinden over deze pater Hellebuyck en zijn zuster, maar wel wordt enkele malen de naam Jan Baptist Bouckaert vermeld, telkens met een datering op het einde van de achttiende eeuw. Zo verkocht deze man in 1768 de helft van een paarden-oliemolen met de bijhorende paarden, was hij kerkmeester in 1777-1778 en werd hij in 1793 aangesteld als 'pointer', een belastingsverantwoordelijke, voor de wijk gelegen rond de Kerkstraat te Waarschoot⁸.

- centrale grafsteen:

Figuur 5: Grafmonument van L.R. Van Havermaete bij M 1 (foto B. Acke).

R.I.P.
HIER RUST IN VREDE
LIVINA ROSALIE VAN HAVERMAETE
ECHTGENOOTE VAN
KAREL VAN DEN BRAMBUSSCHE
ZIJ IS GEBORTIG VAN GENT 1781
OVERLEDEN TE WAERSCHOOT DEN 5 MEI
1859
IN DEN OUDERDOM VAN 76 (sic!) JAREN
O GOD WEEST HARE ZIEL GENADIG
D.O.M.

⁸ DE VOS, 1990, deel I, p. 104, p. 229 en p. 381.

Karel Van den Braembussche was geen onbekende in het negentiende-eeuwse Waarschoot en wordt dan ook herhaaldelijk aangehaald door Achiel De Vos⁹. Deze industrieel was in 1853 en 1854 schepen van Waarschoot en zou als liberaal een belangrijke rol vervullen op politiek en cultureel vlak in de gemeente, tot aan zijn dood in 1887. Zo was hij in 1840 stichtend lid van de fanfare 'De Eendracht', waarvan hij vanaf de stichting tot bij zijn overlijden voorzitter was, en van de rederijderskamer 'Voor Kunst en Moedertael' in 1848. Van den Braembussche zou dus bijna 30 jaar na zijn vrouw overlijden. Ofwel betreft het hier een andere man, ofwel was Karel een heel stuk jonger dan zijn vrouw Livina.

- zuidelijke grafplaat:

Figuur 6: Grafplaat van ? in M 1 (foto B. Acke).

D.O.M.
 SEPULTURE
 VAN D'HEER
 BER...
 enkel flarden leesbaar
OVERL. OUD 18 MAEND

OVERL. OUD 28 JAEREN
G. Bouchaert.....
Carolus.....
EN LUDOVICIUS.....
OVERL. OUD 6 MAENDEN
OVERL. OUD 3 MAENDEN
theresia....OUD...JAEREN
 ...21 JAEREN OVERL. TOT BURG.....

Vooral de kindersterfte is opvallend bij deze grafplaat (18 maanden, 6 maanden, 3 maanden).

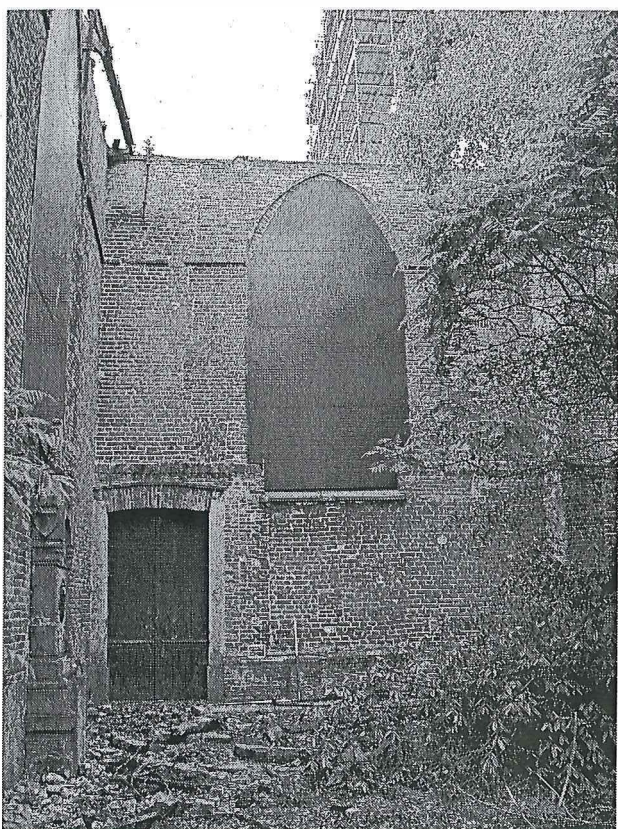
⁹ DE VOS, 1990, deel II, p. 21, p. 58, p. 73, p. 172 en pp. 348-350.

4.2. MUUR 2 (M 2)

4.2.1. Beschrijving

De oost-west lopende muur 2 dateert net als M 1 van 1642 en maakte toen deel uit van de noordelijke zijbeuk. Via twee haakse steunberen aan de westkant staat M 2 in verband met M 1, terwijl in 1786 M 3 aan de oostkant werd bijgebouwd. Aan M 2 zijn in de loop der tijd heel wat herstellingen en verbouwingen gebeurd, die elk hun littekens hebben achtergelaten, zij het niet allemaal even duidelijk.

Het venster met omlopende baksteenlijst dateert duidelijk uit een latere periode. De deur in de oosthoek is zeker jonger dan 1786, aangezien deze tegen M 3 is gebouwd. Twee verticale bouwnaden net ten westen van deze huidige deur laten vermoeden dat ze twee voorgangers

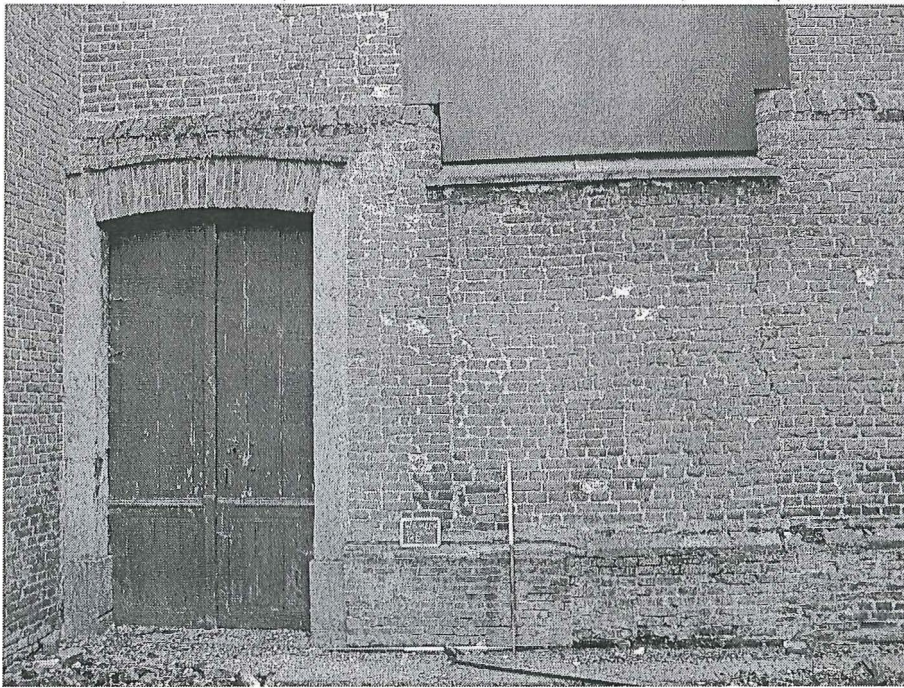

heeft gehad. Onder het venster bevindt zich een vierkante verbouwing; is het een opgevulde nis, of misschien een verankering van een portaalconstructie die ooit voor één van de deuren stond (zie ook M 3)? Onderaan is een bakstenen plint bedekt met natuursteen zichtbaar die iets uit de muur springt en 70cm hoog is. Ook hier zijn een viertal verbouwingen te zien. Op een hoogte van 3,50m loopt een 'afdakje', waarboven de muur opnieuw wat naar achteren springt. Er zijn heel wat steigergaten aanwezig in M 2. Aan de oostkant is bovenaan een muuranker geplaatst.

De lengte van M 2 tussen de steunbeer en M 3 is 6,72m. De muur is 8,45m hoog. Het baksteenformaat van de oorspronkelijke muur uit 1642 is 24,5-25,0 x 11,5-12,0 x 5,5-6,0cm, dat van de verbouwing van het venster is 22,5-23,5 x 11,0 x 5,0-5,5cm. Een recente verbouwing in de plint, net naast de deur, bevat bakstenen met als afmeting

Figuur 7: Buitenmuur M 2 (foto B. Acke).

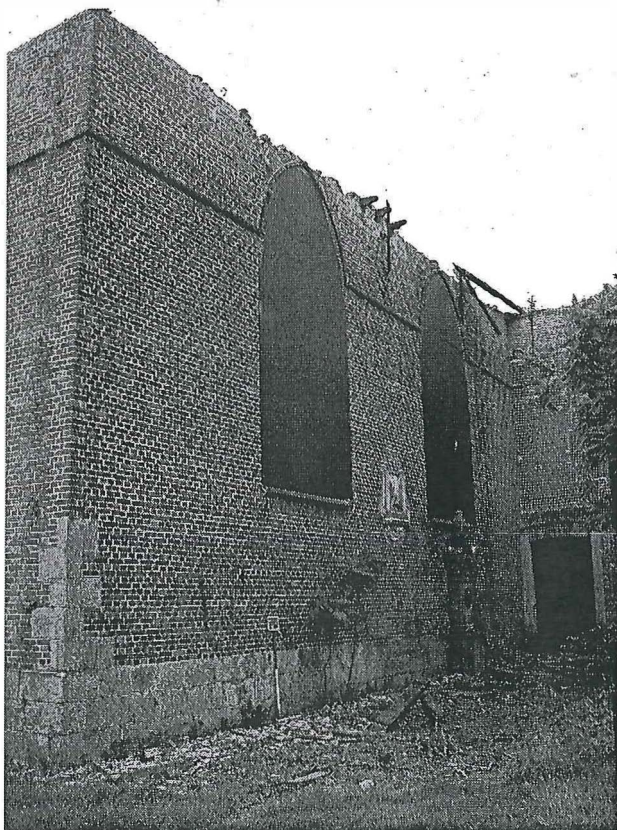
18,0 x 8,5-9,0 x 4,5-5,0cm. Een andere verbouwing in de plint heeft bakstenen van het formaat 24,0-24,5 x 11,0-11,5 x 5,0-5,5cm. De overige verbouwingen in de plint hebben bakstenen met een lengte tussen 22 en 23cm. De verbouwingen naast de deur en de vierkante 'nis' hebben te weinig volledige bakstenen om er een representatief steenformaat uit te halen.

Figuur 8: Deur met oudere deurfasen en 'nis' in M 2 (foto B. Acke).

4.3. MUUR 3 (M 3)

4.3.1. Beschrijving

Figuur 9: Buitenmuur M 3 (foto B. Acke).

Muur 3 kent een noord-zuid verloop en dateert van bij de kerkuitbreiding in 1786. Langs de buitenzijde is duidelijk te zien dat hij tegen M 2 gebouwd is, wat M 3 zeker jonger maakt dan deze muur. De deur in M 2, die zich net op de hoek met M 3 bevindt, is echter tegen M 3 gebouwd. Dit betekent dan weer dat de deur in M 2 zeker van na 1786 dateert. Aan de noordzijde is M 3 gevlochten in M 4, die bij dezelfde verbouwingsfase behoort.

De lengte van de buitenmuur bedraagt onderaan 14,34m; M 3 is 8,45m hoog. In de muur zijn twee vensters gemaakt met daarrond een geprofileerde baksteenlijst van één baksteen dik. Rond de vensters zijn duidelijk bouwnaden te zien, wat betekent dat deze vensters niet oorspronkelijk in M 3 werden gebouwd, maar er samen met de baksteenlijst na 1786 zijn ingeplaatst.

Onderaan is een natuurstenen plint merkbaar tot op een hoogte van ongeveer 90cm; deze plint is onderverdeeld in drie horizontale banden van grote steenblokken. Op de hoek met M 4 zijn er zelfs natuurstenen gebruikt tot 2,50m hoog in de muur. Opvallend is dat de plint stopt op ca. 2,50m van de hoek met M 2, op een plek waar net boven de plint een kleine rechthoekige verbouwing merkbaar is. Bovendien komt op deze plaats een regenbuis van het dak naar beneden, wat een vreemde positie is voor een afvoer; men zou die eerder bij een hoek verwachten. Was er misschien vroeger op deze plek een aanbouw die aansloot bij M 2 en zo een portaal vormde voor één van de deuren in M 2? Waarschijnlijk zullen opgravingen op deze plek meer duidelijkheid brengen.

Figuur 10: Corneliusomgeving in M 3 (foto B. Acke).

Het baksteenformaat van M 3 bedraagt 22,00–23,00 x 10,5–11,0 x 5,0–5,5cm; het formaat van de verbouwingen aan de vensters en net boven de plint was niet na te gaan. Centraal tussen beide vensters is in M 3 een statie van de Corneliusomgeving ingebouwd, nl. '*H. Cornelius geneest sessens*'. Zoals eerder gezien werd deze omgeving van de hand van beeldhouwer Launier in 1877 in de kerkmuren geplaatst. Bovenaan de muur zijn nog drie muurankers zichtbaar, elk met een lengte van ongeveer 120cm.

4.3.2. Grafmonumenten

Tegen M 3, onder het zuidelijke venster, is één grafmonument opgesteld. Het grafschrift luidt:

DEN HEER
KAREL-VICTOR DE CRAENE
1841-1911
VOORZITTER-STICHTER
VAN DE PATRONAGE DER H. ENGELEN
EN VAN DEN TURNKRING
JONG MAAR MOEDIG
WELDOENER DER GEMEENTE
DOOR DE DANKBARE BEVOLKING
VAN
WAERSCHOOT
OPGEDRAGEN
R.I.P.

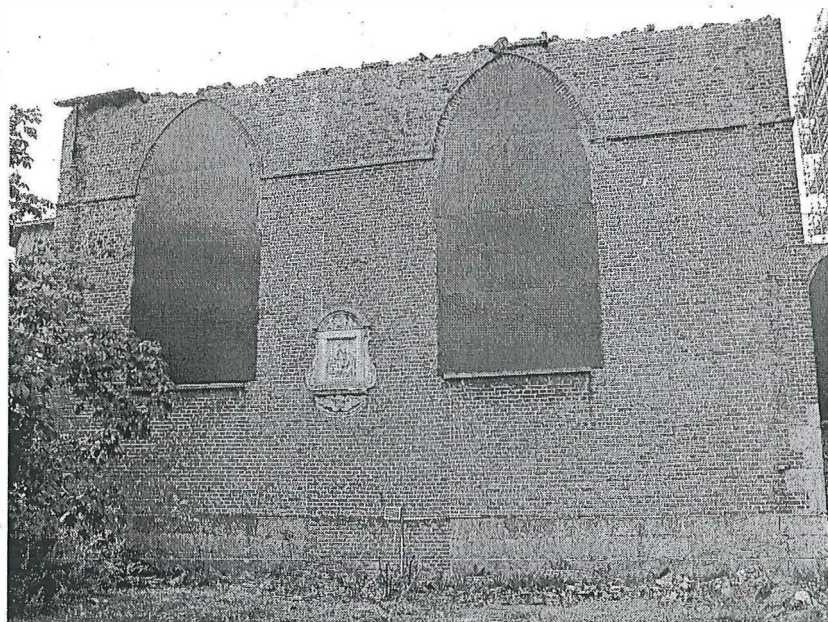

Figuur 11: Grafmonument van K.-V. De Craene bij M 3 (foto B. Acke).

Karel-Victor De Craene was tijdens zijn leven gemeenteontvanger en de rechterhand van pastoor Bruno Van Dorpe. Dat hij op het sociale vlak erg actief was, mag blijken uit zijn grafschrift. Bovendien was hij in 1859 stichtend lid en eerste bibliothecaris van de volksbibliotheek '*Sint-Ghislenus*' en was hij de eerste voorzitter van het christelijke ziekenfonds, de '*Sint-Jozefsgilde*', opgericht in 1893¹⁰.

4.4. MUUR 4 (M 4)

4.4.1. Beschrijving

Figuur 12: Buitenmuur M 4 (foto B. Acke).

Deze muur behoort net als M 3 tot de noordelijke uitbreiding van 1786. M 4 loopt oost-west en is gevlochten in M 3. Aan de oostzijde is goed te zien dat M 5 in een latere fase tegen M 4 is gebouwd; aan deze zijde is M 4 wel gevlochten in de oorspronkelijke buitenmuur M 20, die

¹⁰ DE VOS, 1990, deel II, pp. 25-26, p. 195, p. 350, pp. 358-359, p. 369, pp. 384-385 en p. 413. De Vos noemt hem afwisselend Victor De Craene en Karel-Victor De Craene.

echter sinds 1844 tot binnenmuur is 'gedegradeerd'. M 3, M 4 en M 20 horen dus allemaal tot dezelfde bouwfase.

Buitenmuur M 4 is 12,80m lang en 8,45m hoog en telt twee vensters. De westzijde vertoont sporen van enkele steigergaten. Rond de vensters zit opnieuw een baksteenlijst en de bouwnaden rond de vensters zijn duidelijk te zien, vooral bij het westelijke exemplaar. Aan de oostzijde zijn enkele bouwnaden zichtbaar waar M 5 verankerd is in de oudere M 4.

De natuurstenen plint van M 3 loopt door in M 4, maar springt hier zo'n 5cm naar buiten ten opzichte van de muur. Wat opvalt is dat de plint centraal over een afstand van 2,35m doorbroken is door een bakstenen plint; vanaf hier vertrekt een oostelijke bouwnaad verticaal naar omhoog, tot aan het dak, terwijl de westelijk bouwnaad overgaat in de verbouwing van het westelijke venster. Deze grote verbouwing, van de grond tot aan het dak, lijkt er op te wijzen dat er ooit een deur zat centraal in M 4, met daarboven mogelijk een venster. Bij de plaatsing van de twee huidige vensters, hadden de oude deur en het oude venster geen nut meer en werden ze verwijderd, echter niet zonder verbouwingslittekens achter te laten. Onderzoek aan de binnenkant van M 4 heeft ondertussen aangetoond dat deze stelling juist is, maar hierover meer in tussenrapport 2.

Het oorspronkelijke muurlichaam van M 4 kent als baksteenformaat 21,5-23,5 x 10,0-11,0 x 5,0-6,0cm, bij de verbouwing is dit 21,5-22,5 x 10,0-11,0 x 4,5-5,0cm. Ter hoogte van de grote verbouwing, centraal tussen beide vensters, is een statie van de Corneliusomwegang ingebouwd: '*H. Cornelius geneest de vrouw Cerealis*'. Zowel aan de oost- als aan de westzijde van de muur is er een regenpijp. Bovenaan is nog een muuranker aan de oostkant van M 4 zichtbaar.

Figuur 13: Corneliusomwegang in M 4 (foto B. Acke).

4.5. MUUR 5 (M 5)

4.5.1. Beschrijving

Muur 5, onderdeel van de uitbreiding van 1844, was voor de aanvang van het onderzoek al bijna volledig afgebroken om een doorgang te hebben naar de kerk voor een kraan. Deze oost-

west muur ligt in het verlengde van M 4 en is er duidelijk tegenaan gebouwd. Aan de oostkant is M 5 gevlochten in M 6.

Figuur 14: Buitenmuur M 5, grotendeels weggebroken (foto B. Acke).

Figuur 15: Corneliusomnegang, oorspronkelijk in M 5 (foto B. Acke).

Er is een bakstenen plint aanwezig van 90cm hoog die iets naar voor springt; het is dus geen natuurstenen plint zoals bij M 3 en M 4. Vooraleer de muur werd afgebroken waren er twee vensters te zien, met rondom een baksteenlijst en hoogstwaarschijnlijk zonder bouwnaden. Muur 5 heeft als baksteenformaat 22,0-23,0 x 10,0-11,0 x 5,0-5,5cm, is 0,75m breed en is net als M 4 12,80m lang en 8,45m hoog.

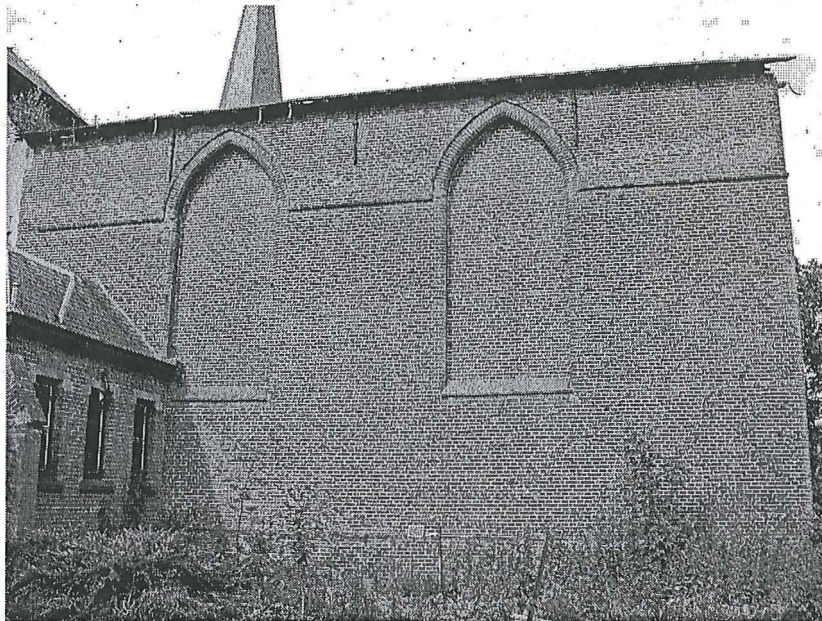
Ook hier is er een statie van de Corneliusomnegang ingebouwd: '*H. Cornelius weigert den afgod te aanbidden*'. Aan de uiterste oostkant zijn sporen van een regenpijp zichtbaar.

4.6. MUUR 6 (M 6)

4.6.1. Beschrijving

Deze noord-zuid georiënteerde muur hoort bij de uitbreiding van Minard van 1844 en is aan de noordkant gevlochten in M 5. Aan de zuidzijde, op de plek waar M 6 tegen de oudere muur

7 is gebouwd, vertrekt de oost-west lopende M 26. Deze muur 26 zou van bij dezelfde verbouwing van 1844 dateren, maar het is voorlopig nog niet duidelijk of hij in M 6 gevlochten is. In 1909 werd M 24 tegen M 6 gebouwd.

Figuur 16: Buitenmuur M 6 (foto B. Acke).

De lengte van M 6 bedraagt onderaan (tot tegen M 24) 10,73m en bovenaan (tot tegen M 7) ongeveer 14,35m; zijn hoogte is 8,45m. Het baksteenformaat is 21,5-23,5 x 10,0-11,0 x 5,0-6,0cm. Ook in M 6 zijn er twee vensters met daarrond een baksteenlijst, zij het evenwel zonder verbouwingssporen. Opvallend is tevens dat beide vensters nu dichtgemetst zijn. Onderaan loopt de bakstenen plint die we al zagen bij M 5 gewoon door. Onder de dakrand zijn drie muurankers (lengte ca. 120cm) zichtbaar. Mogelijk was er aan de noordkant ooit een regenpijp, maar dit is niet met zekerheid te zeggen.

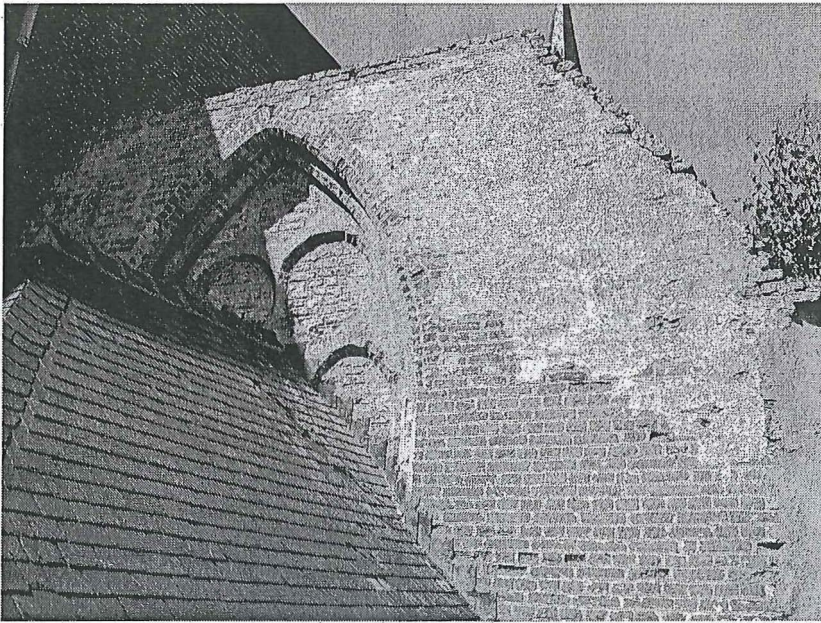
4.7. MUUR 7 (M 7)

4.7.1. Beschrijving

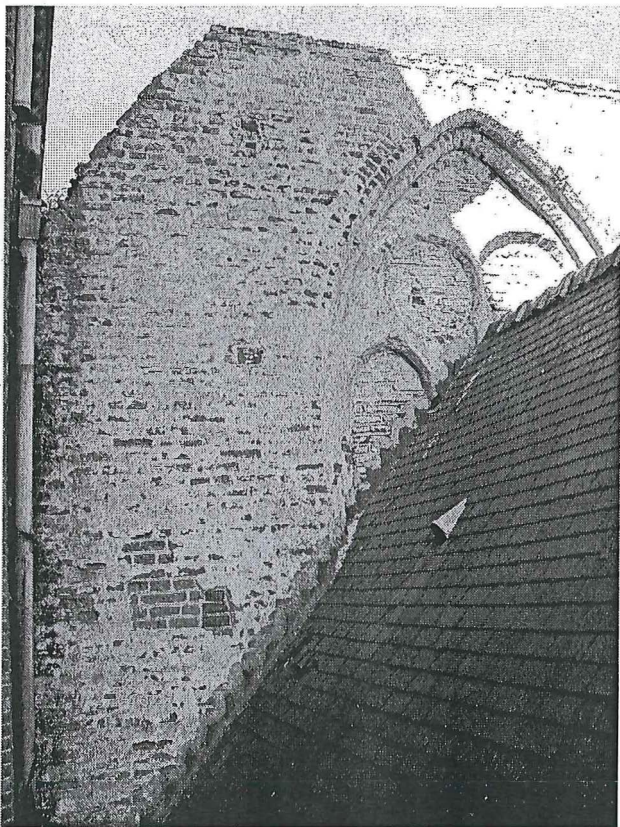
Muur 7, de oostgevel van het noordelijke zijbeuk, bevat een dichtgemetst gotisch venster. Hij dateert mogelijk uit de zestiende eeuw en werd hersteld in 1615. De drie rondvenstertjes en de drie lancetten in het gotisch venster “...getuigen voor de symboliek van de H. Drieëenheid in mariaal verband. Dit koor was immers toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw”¹¹. Het bovenste stuk van M 7, nog gedeeltelijk witgekalkt, steekt uit boven het dak van de winterkapel. De onderzijde van M 7 is sinds de verbouwingen van 1844 geworden tot binnenmuur en zal als dusdanig besproken worden in tussenrapport 2. In 1844 werd aan de noordzijde M 6 gebouwd, aan de zuidzijde verscheen M 8. M 6 ligt niet perfect in het verlengde van M 7, maar zo’n vijf centimeter meer naar het westen.

Het baksteenformaat van M 7 is 24,5-26,5 x 11,5 x 5,5cm; de bakstenen van het dichtgemetste venster zijn 21,0-23,0 x 10,0 x 5,0cm groot. M 7 is ongeveer 7,10m lang en bewaard tot een hoogte van 10,45m. In de muur zijn steigergaten bewaard.

¹¹ DE VOS, 1990, deel I, p. 161.

Figuur 17: Buitenmuur M 7, noordelijk deel (foto B. Acke).

Figuur 18: Buitenmuur 7, zuidelijk deel (foto B. Acke).

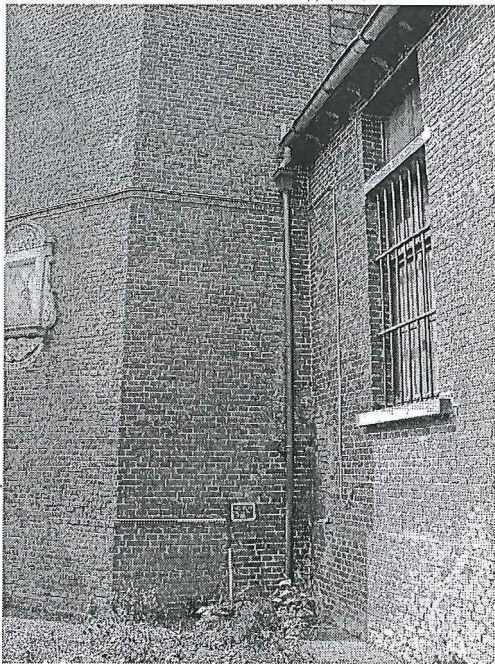
4.8. MUUR 8 (M 8)

4.8.1. Beschrijving

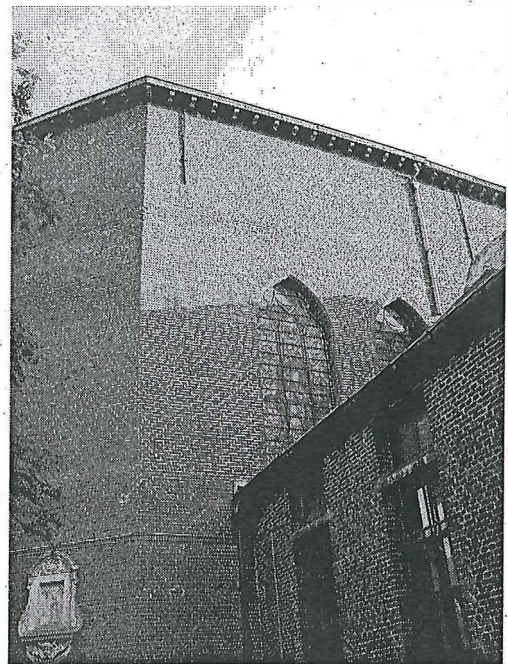
Als noordelijke koormuur dateert M 8 van bij de grote verbouwingswerken uit 1844, toen het oorspronkelijke koor werd afgebroken en een nieuw, groter en hoger koor werd gebouwd. M

8 is oost-west georiënteerd en is langsheen de oudere muur 7 gebouwd. M 8 is in verband gebouwd met M 9 en M 27. M 8 kon enkel aan de onderzijde opgemeten worden; de totale hoogte en lengte bovenaan kon niet gemeten worden. De lengte onderaan, oostwaarts vanaf M 27, bedraagt 2,04m. Het baksteenformaat is 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

Opnieuw is hier de uitspringende bakstenen plint tot zo'n 90cm hoogte aanwezig. M 8 bevat twee vensters, maar deze keer zonder de rondgaande baksteenlijst. Bovenaan zijn drie muurankers aanwezig en zijn enkele steigeraten te zien. Een centrale regenpijp zorgt voor de afvoer van de noordelijke dakrand naar het dak van de winterkapel; een regenpijp aan de oostzijde van M 8 zorgt op zijn beurt voor de afvoer van het dak van deze winterkapel. Er zijn geen verbouwingssporen merkbaar in M 8.

Figuur 19: Onderzijde buitenmuur M 8 (foto B. Acke).

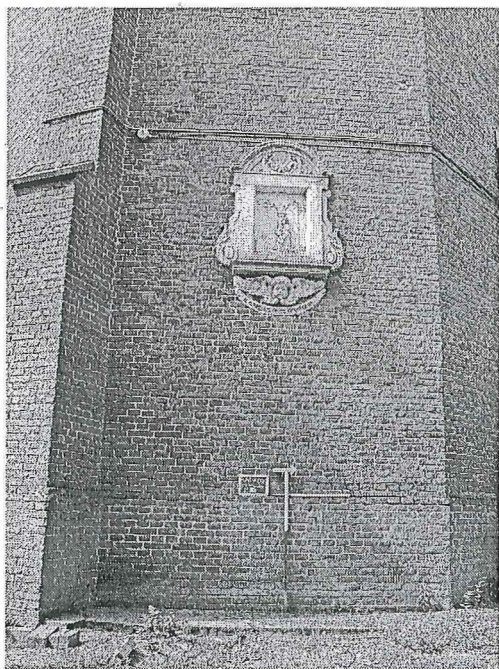
Figuur 20: Bovenzijde buitenmuur M 8 (foto B. Acke).

4.9. MUUR 9 (M 9)

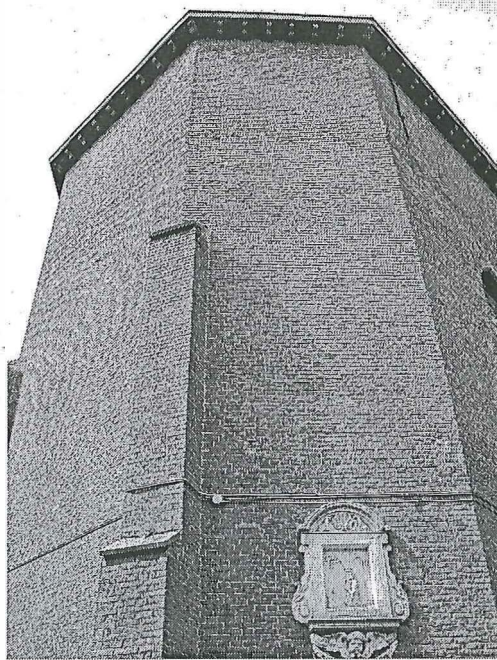
4.9.1. Beschrijving

Muur 9 kent een noordwest-zuidoost verloop, is 2,97m lang en behoort tot de kooruitbreiding van 1844. De hoogte van dit koor kon niet opgemeten worden. M 9 is gevlochten in M 8 en M 10. Tussen M 9 en M 10 staat een overhoekse steunbeer. De bakstenen hebben als formaat 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

De bakstenen plint, typisch voor de verbouwing van Minard, is opnieuw aanwezig. In de muur is een statie van de Corneliusomgang gebouwd: 'H. Cornelius in de gevangenis'. M 9 bevat 7 steigeraten, verdeeld over drie niveaus.

Figuur 21: Onderzijde buitenmuur M 9 (foto B. Acke).

Figuur 22: Bovenzijde buitenmuur M 9 (foto B. Acke).

Figuur 23: Corneliusomgeng in M 9 (foto B. Acke).

4.10. MUUR 10 (M 10)

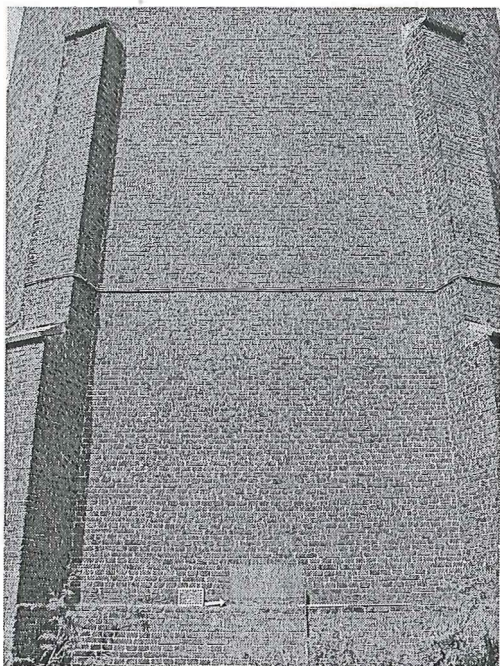
4.10.1. Beschrijving

Als meest oostelijke muur van het nieuwe koor uit 1844 is M 10 vanzelfsprekend in verband gebouwd met de aangrenzende koormuren, zijnde M 9 en M 11. Zowel tussen M 9 en M 10 als tussen M 10 en M 11 bevindt zich een overhoekse steunbeer. Muur 10 is 3,88m lang

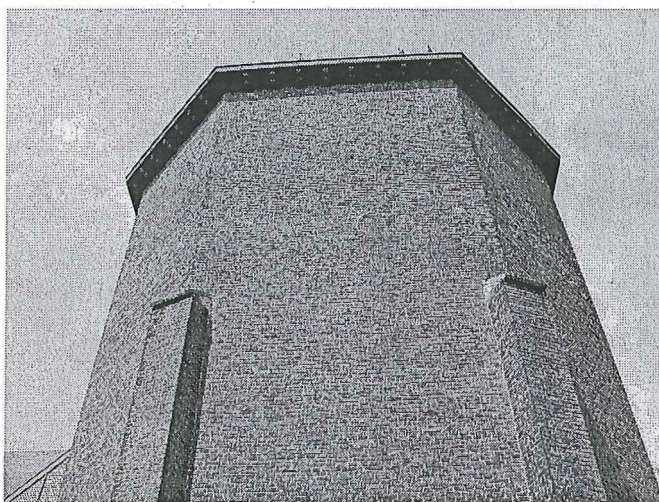
(gemeten tussen de steunberen), heeft een noord-zuid verloop en de bakstenen hebben hetzelfde formaat als bij M 8 en M 9: 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

In muur 10 zijn een aantal steigergaten te zien. Centraal, net boven de bakstenen plint die ook bij M 10 niet ontbreekt, is een herdenkingsplaat aan de bouwcampagne van 1844 in de muur geplaatst. De tekst luidt als volgt:

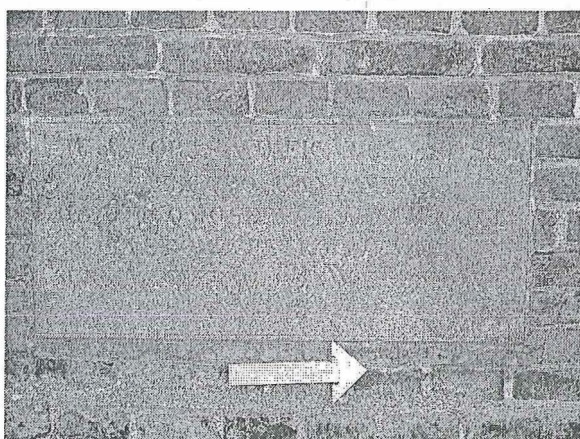
**HIC CHORUS ÆDIFICATUS EST SUB
EPISCOPO GANDAVENSI LUDOVICO JOSEPHO DELEBECQUE
PASTORE PETRO DEVOS
BURGIMAGISTRO JB WTTEHNOVE
ANNO 1844**

Figuur 24: Onderzijde buitenmuur M 10 (foto B. Acke).

Figuur 25: Bovenzijde buitenmuur M 10 (foto B. Acke).

Figuur 26: Herdenkingsplaat in M 10 (foto B. Acke).

4.11. MUUR 11 (M 11)

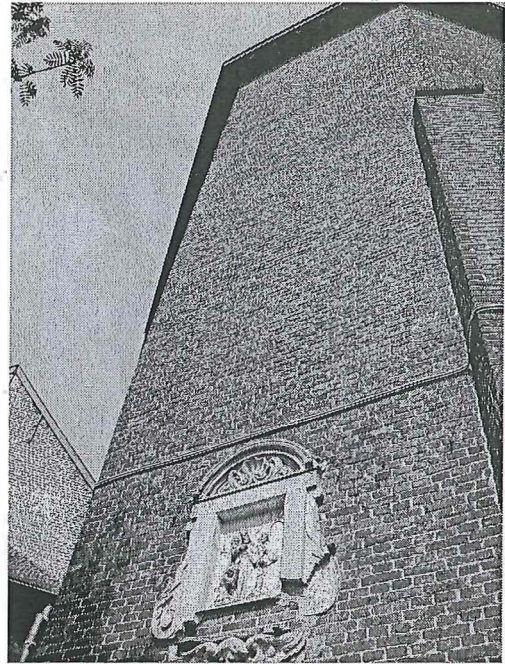
4.11.1 Beschrijving

Deze muur is noordoost-zuidwest georiënteerd, dateert van 1844 en is in verband gebouwd met M 10 en M 12. Tussen M 10 en M 11 en tussen M 11 en M 12 bevindt zich een overhoekse steunbeer. Er zijn geen verbouwingen merkbaar. De lengte van M 11 tussen de steunberen is 2,94m; het baksteenformaat bedraagt 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

M 11 bevat enkele steigergaten en heeft ook de typische bakstenen plint. In de muur is een statie van de Corneliusommgang gebouwd: *'H. Cornelius wordt uit Rome gebannen'*.

Figuur 27: Onderzijde buitenmuur 11 (foto B. Acke).

Figuur 28: Bovenzijde buitenmuur 11 (foto B. Acke).

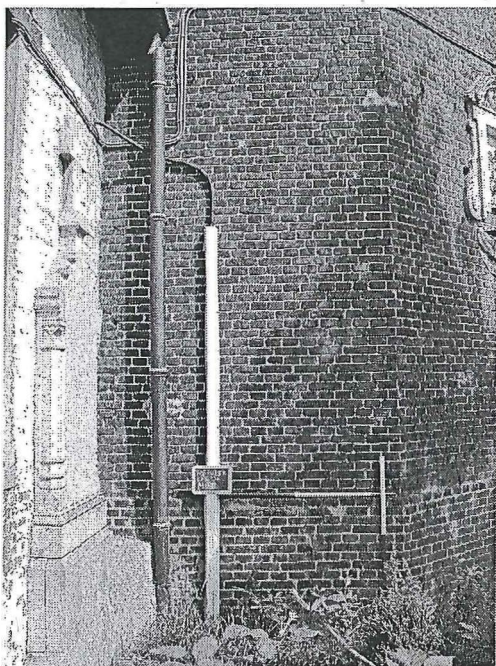
Figuur 29: Corneliusommgang in M 11 (foto B. Acke).

4.12. MUUR 12 (M 12)

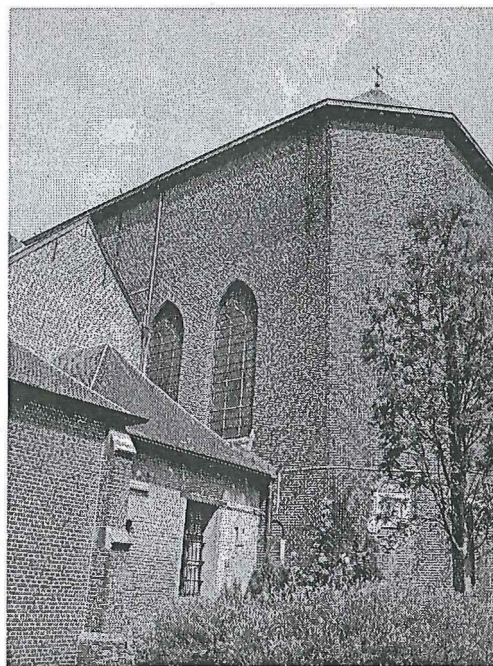
4.12.1. Beschrijving

Muur 12 is de zuidelijke muur van het koor uit 1844. M 12 is in verband gebouwd met M 11, maar langsheen de oudere muren M 13 en M 28, die zich beide ten zuiden van M 12 bevinden. Tussen M 11 en M 12, die oost-west loopt, bevindt zich een overhoekse steunbeer. De lengte vanaf M 28 oostwaarts tot aan de steunbeer is 2,03m; de totale lengte bovenaan kon niet opgemeten worden. Het baksteenformaat is 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

De gekende bakstenen plint is aanwezig. In de muurpartij zijn twee vensters, drie muurankers en enkele steigergaten te zien. Een centrale regenpijp zorgt dat het hemelwater van het dak terecht komt in de dakgoot van de sacristie, vanwaar het wordt afgevoerd via een pijp die zich aan de oostkant van M 12 bevindt.

Figuur 30: Onderzijde buitenmuur M 12 (foto B. Acke).

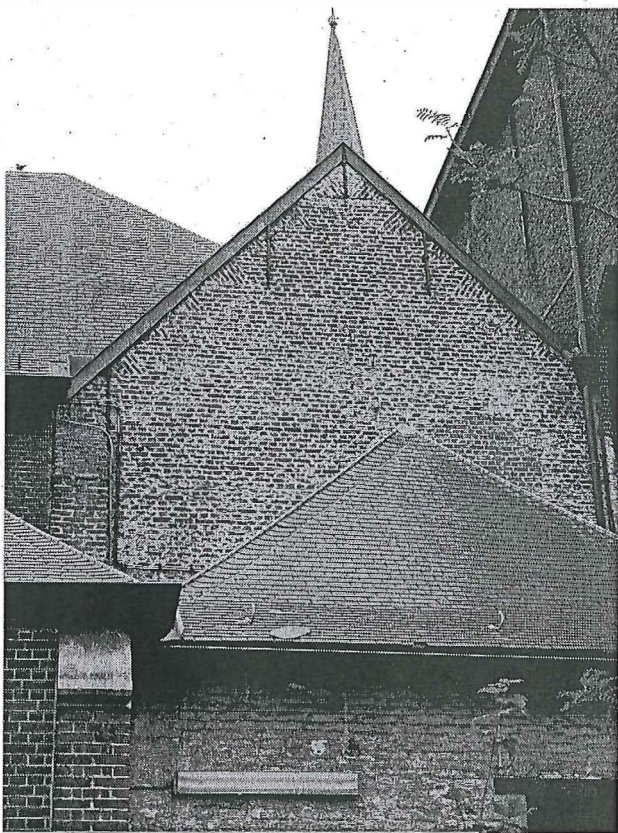
Figuur 31: Zuidkant van het koor met M 12 (foto B. Acke).

4.13. MUUR 13 (M 13)

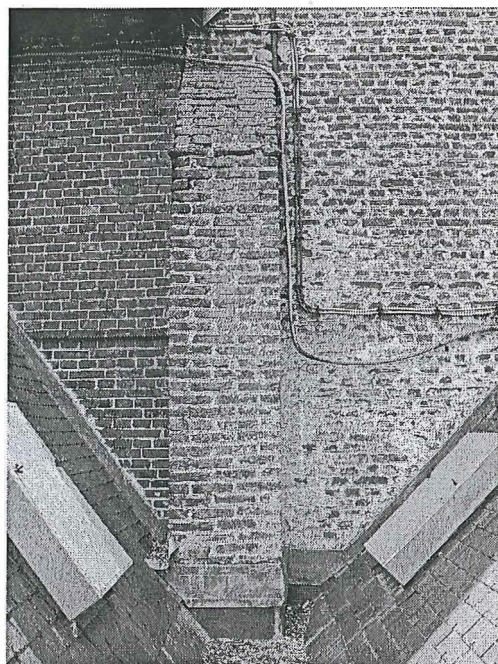
4.13.1. Beschrijving

Muur 13 dateert vermoedelijk van 1730, toen de zuidelijke beuk en de sacristie werden vernieuwd, en draagt nog de sporen van witte kalk waarmee hij vroeger was ingestreken. Aan de zuidkant van M 13 is een steunbeer zichtbaar; in 1844 werd M 14 hiertegen gebouwd. Aan de noordzijde van M 13 verscheen in dat jaar M 12 en het nieuwe koor. De lengte van de muur, tussen de steunbeer en M 12, is 5,80m, terwijl de hoogte ongeveer 12,00m is. Onder de dakrand zijn duidelijk de schichten te zien waarmee het dak is afgewerkt, zeven aan elke kant. Er zijn vier muurankers te zien bij M 13. Ook de steigergaten zijn bewaard gebleven; deze zijn vooral aanwezig in het deel van M 13 dat nu verstopt zit in de zolderruimte boven de kleine sacristie (hierover meer in tussenrapport 2). In de noordhelft van de muur is een verbouwing zichtbaar. Het baksteenformaat van M 13 is eerder aan de kleine kant: 20,0-21,5

x 9,0-10,0 x 4,5-5,0cm. De afmetingen van de stenen in de verbouwing zijn nog kleiner: 17,0 x 8,0 x 4,5cm.

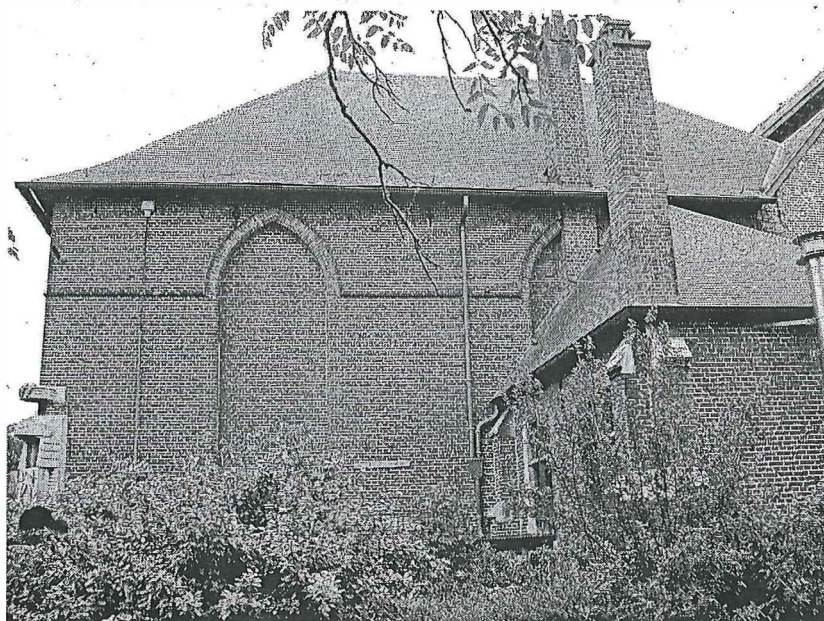
Figuur 32: Buitenmuur M 13 (foto B. Acke).

Figuur 33: Steunbeer bij M 13 (foto B. Acke).

4.14. MUUR 14 (M 14)

4.14.1. Beschrijving

Figuur 34: Buitenmuur M 14 (foto B. Acke).

Deze noord-zuid gerichte muur werd gebouwd door Minard in 1844. Aan de noordzijde is hij aangebouwd aan M 13 en aan de zuidzijde is hij gevlochten in M 15. Na 1844 werden M 31 en het bijhorende houten hok aangebouwd. M 14 is 8,45m hoog; de lengte van de zuidhoek van M 14 tot aan de steunbeer van M 31 bedraagt 8,13m. Het baksteenformaat is 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

M 14 bevat twee vensters, zonder bouwnaden en met een baksteenlijst eromheen, die na verloop van tijd werden dichtgemetst. Het dak van de grote sacristie en een schouw zijn nadien door het dichtgemaakte noordelijke venster opgetrokken. De bakstenen plint op 90cm hoogte is aanwezig. Tegen de dakrand bevinden zich twee muurankers. Centraal in de gevel is een regenpijp te zien.

4.14.2. Grafmonumenten

Op de hoek met M 15 is het grote grafmonument van baron Fernand Van Ackere aangebracht. Aangezien het zowel op M 14 als op M 15 is aangebracht, zal het besproken worden onder muur 15.

4.15. MUUR 15 (M 15)

4.15.1. Beschrijving

Muur 15 dateert van 1844 en is aan de oostzijde in verband gebouwd met M 14. Aan de westzijde is te zien dat M 15 tegen de oudere M 16 is gebouwd en er op enkele plaatsen is in verankerd. Voor een keer gebruikte Minard bij M 15 geen bakstenen plint, maar baseerde hij zich op M 16 en liet hij de natuurstenen plint van daar gewoon doorlopen. Vermoedelijk deed Minard dit omdat M 15 en M 16 aan de straatkant liggen en een doorlopende plint oogt nu eenmaal mooier dan twee verschillende bouwwijzen.

Figuur 35: Buitenmuur M 15 (foto B. Acke).

M 15, oost-west georiënteerd, is 8,45m hoog en 13,03m lang; dit is 23cm langer dan zijn noordelijke tegenhanger, M 5. Ook hier zijn er twee vensters met rondlopende baksteenlijst. Er zijn geen verbouwingen te zien in M 15; het baksteenformaat is 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x

5,0-5,5cm. Aan de westzijde, net onder de baksteenlijst, is een muuranker (1,00m lang) ingebouwd. Een statie van de Corneliusomgeng, 'H. Cornelius wordt onthoofd', siert de oostzijde van M 15.

Figuur 36: Corneliusomgeng in M 15 (foto B. Acke).

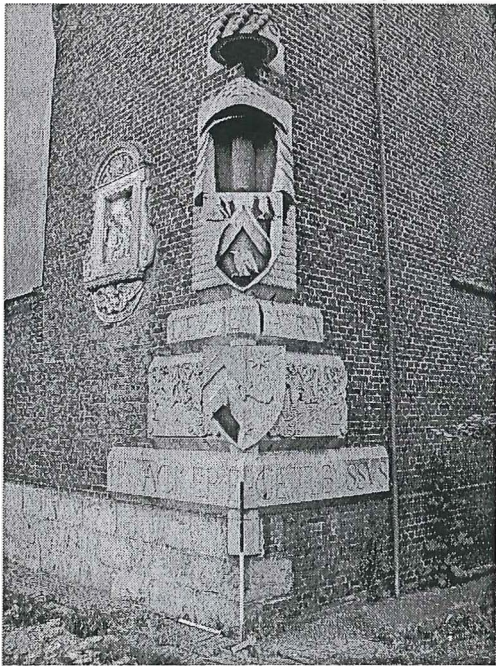
4.15.2. Grafmonumenten

Aan de westzijde van M 15 zijn negatieve sporen bewaard van twee grafkapellen die daar vroeger moeten hebben gestaan. Aan de oostzijde en doorlopend in M 14 is een grafmonument ingebouwd in de muur met als grafschrift:

MUUR 15	MUUR 14
DEUS E + FERENDO VAN ACKERE	T PATRIA ET GENTILIBUS SUIS

Dit indrukwekkend grafmonument hoort toe aan een indrukwekkend man. Baron Fenand Van Ackere was ingenieur en sinds 1908 directeur van een nieuwe katoenspinnerij, een onderdeel van de grote textiel fabriek 'Société Anonyme de Waarschoot'. Tijdens Wereldoorlog I was hij de oprichter van het 'Nationale hulp- en voedingscomité'. Gedurende de jaren '20 van de twintigste eeuw was hij voorzitter van de vakbeweging 'Katholieke Burgersbond van Waarschoot' en ere-voorzitter van de voetbalploeg 'FC Harop'. Tevens was Fenand Van Ackere weldoener voor de 'Nijverheidsschool', waar jongeren werden opgeleid tot textielarbeiders. Na Wereldoorlog II schonk hij aan de Sint-Ghislenusparochie de klok 'Maria' die sinds 1948 in de kerktoren hangt¹².

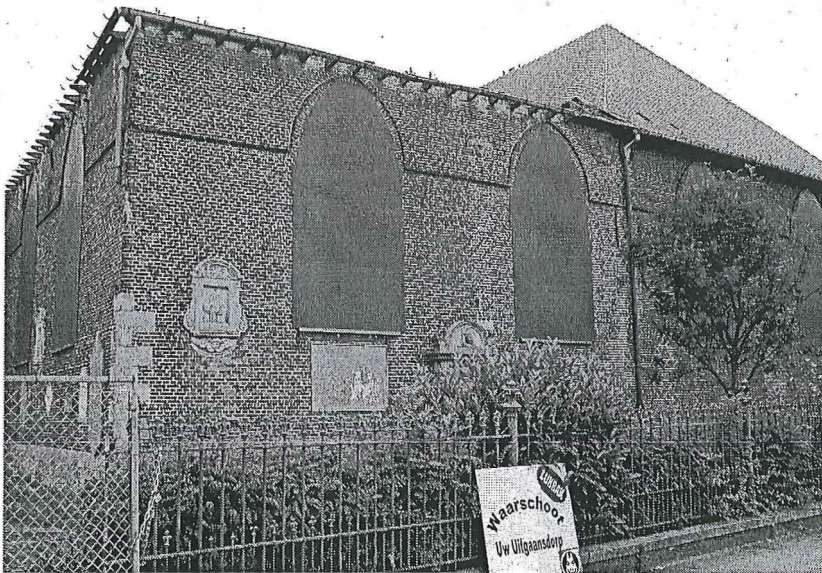
¹² DE VOS, 1990, deel II, p. 30, p. 138, p. 262, p. 341, p. 380, pp. 387-388 en p. 405.

Figuur 37: Grafmonument van F. Van Ackere in M 14 en M 15 (foto B. Acke).

4.16. MUUR 16 (M 16)

4.16.1. Beschrijving

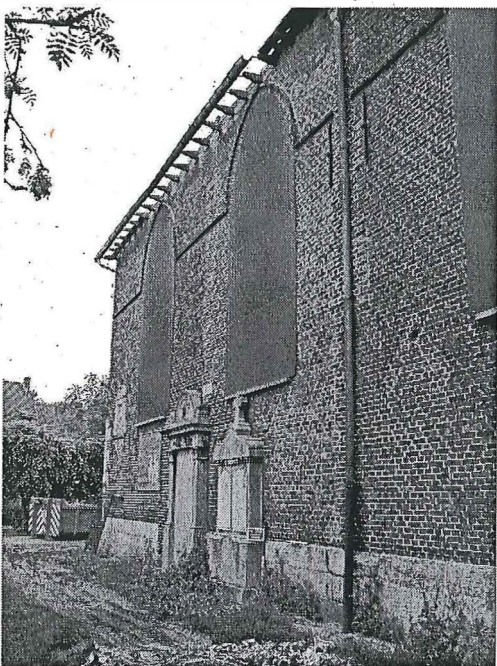

Figuur 38: Buitenmuur M 16 (foto B. Acke).

De oost-west muur 16 is 12,79m lang en 8,45m hoog en dateert van de uitbreiding van 1786. M 16 is in verband gebouwd met M 17 (aan de westzijde) en M 23 (aan de oostzijde), M 15 is er later langs de oostkant aangebouwd.

Bij de twee vensters met rondgaande baksteenlijst in M 16 zijn duidelijke bouwnaden zichtbaar. Net als bij M 4 is de natuurstenen plint van M 16 centraal onderbroken door een bakstenen plint; vanaf hier vertrekken twee bouwnaden naar omhoog. Het vermoeden dat er ook hier oorspronkelijk een deur met daarboven een venster aanwezig was, werd bevestigd door onderzoek van de binnenmuur. Het baksteenformaat van M 16 is 21,5-23,0 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm, voor de verbouwing is dit 21,5-22,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

Aan de oostzijde, op de scheiding met M 15, is een regenpijp zichtbaar. Mogelijk bevond er zich een oudere pijp net ten westen van de huidige; enkele aanhechtingspunten in de plint zouden hierop kunnen wijzen. Nog aan de oostzijde is net onder de baksteenplint een muuranker te zien. Aan de westzijde is een statie van de Comeliusomweging ingebouwd, ‘*H. Cornelius verschijnt in glorie*’.

Figuur 39: Buitenmuur M 16 (foto B. Acke).

Figuur 40: Corneliusomweging in M 16 (foto B. Acke).

4.16.2. Grafmonumenten

Twee grafmonumenten sieren de gevel van M 16. Centraal staat de gedenksteen van de familie Joos en ten oosten hiervan, onder het oostelijke venster, is een tweede monument te zien.

- centrale grafsteen¹³:

D.O.M.
GRAFSTEDE
Van Mijnheer
CONSTANT ANTOINE JOOS
Notaris Burgemeester en oud président
Vanden Kerkraed van Waerschoot

¹³ Het grafschrift is bijna onleesbaar, maar de versie die volgt is ontleend aan het dossier over dit grafmonument dat Jean-Pierre Joos in april 2004 bezorgde aan Martine Pieteraerens, dienst Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium van de provincie Oost-Vlaanderen.

Geboren te Somergem de 11 Maert 1788 en
Overleden te Waarschoot den 8 February 1857
Van zijn Gemalin

Vrouw Maria Josepha MUYS

Geboren te Lokeren den 22 april 1803

Overleden Te Waarschoot den 30 July 1868

En Van Hunne Kinderen

Clementia in religie Zuster Constantia

Geboren den 22 mei 1832 en overl. 26xbr 1877

Henricus geb. den 12 february 1835

Hortensia geb. den 27 Augustus 1836 + 29 Januari 1912

Adelaide geb. den 7 Juny 1838

Desiderius 4 Maert 1840 + 8 July 1922

Maria 25 Maert 1843

Eugenia 24 Maert 1846

Emilius 24 Mei 1848

MARIA FELICIA AERNAUT Gemalin DESIDERIUS JOOS 12 Maert 1845

5 7br 1894

R.I.P.

Notaris Constant-Antoine Joos zou in de eerste helft van de negentiende eeuw zijn stempel drukken op het bestuurlijk leven in Waarschoot. Van 1821 tot 1854 was hij schepen en van 1854 tot aan zijn dood in 1857 burgemeester van Waarschoot. Hij behoorde tot de rijkste mensen van de gemeente en bezat er 43 ha grond; in tien andere gemeenten had hij nog eens zoveel eigendom¹⁴.

Figuur 41: Grafmonument C.A. Joos bij M 16
(foto B. Acke).

Figuur 42: Grafmonument E. Braet bij M 16
(foto B. Acke).

¹⁴ DE VOS, 1990, deel II, pp. 16-17, pp. 21-22, p. 25, pp. 56-57, pp. 123-124, p. 166, p. 214, pp. 222-223, p. 328 en p. 320.

- oostelijke grafsteen:

JESUS

GELOOFD ZIJ	CHRISTUS AMEN
<p>ZALIG AANDENKEN AAN MIJNHEER EDMOND BRAET ECHTGENOOT VAN MEVROUW JOSEPHA JOOS DOCTOR IN RECHTEN NOTARIS TE WAERSCHOOT GEBOREN TE GENT 9 JANUARI 1876 EN GODVRUCHTIG OVERLEDEN TE WAERSCHOOT 19 FEBRUARI 1922</p>	<p>HIER RUSTEN IN DE HEER JHR. JACQUES-MARIE-JOSEPH- GHISLENUS DE GHELDERE WEDUWNAAR VAN MEVR. ELISABETH LONCIN, ECHTGENOOT VAN MEVR. SIMONE VERBEECK, ZOON VAN JHR. ROB. DE GHELDERE EN VAN MEVR. ALIX JOOS AANGENOMEN ZOON VAN MEVR. JOSEPHA DE GHELDERE- JOOS. GEBOREN TE WAERSCHOOT 27.VI.1910 ALDAAR GODVRUCHTIG OVERLEDEN 6.X.1957 ALLE DIE HEM GEKEND HEBBEN, BEMINDEN HEM. BID VOOR ZIJN ZIELERUST.</p>

MIJN JESUS BARMHARTIGHEID

JAN VAN DAMME

...onleesbaar...

Het betreft hier een monument, beeldhouwd door Jan Van Damme, waarvan het grafschrift in twee delen is verdeeld. Notaris Edmond Braet was getrouwd met een verwante van de zonet besproken Constant-Antoine Joos en zou van 1904 tot 1922 één van de latere opvolgers zijn van diens praktijk. Begin twintigste eeuw was Braet bestuurslid van de 'Nijverheidsschool', waarvan oude bekende baron Van Ackere ook één van de stuwende krachten was¹⁵. Over zijn stiefzoon Jacques de Gheldere kan vermeld worden dat in 1953 het zomerfeest van de fanfare 'Tijd en Vlijt' in zijn hovingen aan de Kerkstraat plaatsvond¹⁶.

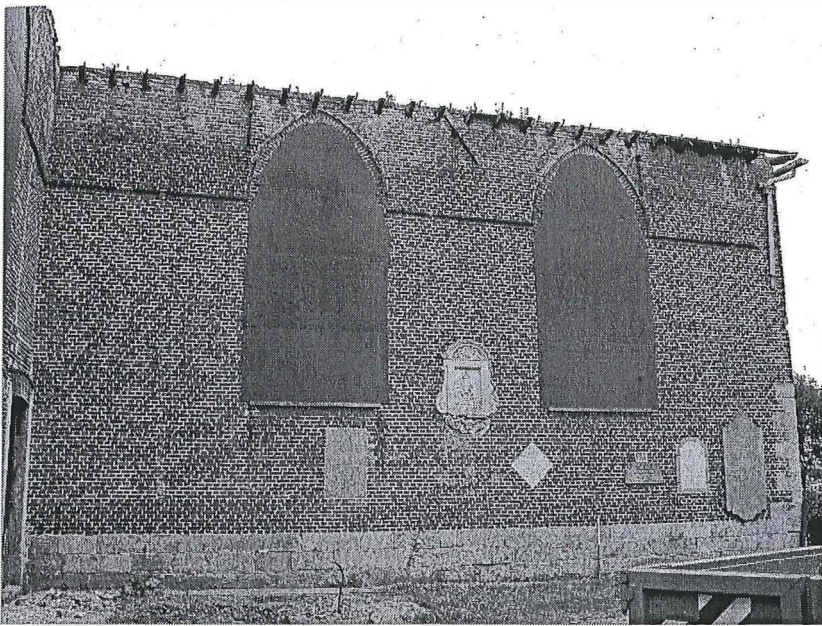
4.17. MUUR 17 (M 17)

4.17.1. Beschrijving

In 1786 werd de noord-zuid georiënteerde M 17 aangebouwd aan de oostkant van de bestaande M 18. Bij de bouw van M 17 werd echter ook een stukje van M 18 hersteld, zodat een deel van M 18 wel in verband is gebouwd met M 17. De huidige deur in M 18 dateert dan weer van na 1786 en is duidelijk jonger dan M 17. Aan de zuidzijde is M 17 in verband gebouwd met M 16. De muur is 14,39m lang en 8,45m hoog; het baksteenformaat bedraagt 21,5-23,0 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

¹⁵ DE VOS, 1990, deel II, p. 223 en p. 340.

¹⁶ DE VOS, 1990, deel II, p. 366.

Figuur 43: Buitenmuur M 17 (foto B. Acke).

Rond de twee vensters en de baksteenlijst zijn bouwnaden te zien, alhoewel niet zo duidelijk als bij de andere muren van 1786. M 17 heeft over de gehele lengte een natuurstenen plint, die niet uitspringt. De hoek met M 16 is tot op een hoogte van 3,70m afgewerkt met natuursteen. Centraal tussen beide vensters is de laatste statie van de Corneliusomwegang ingebouwd: 'H. Cornelius in het graf'. Van de drie oorspronkelijke muurankers is er één verdwenen. Aan de zuidkant is een regenpijp zichtbaar; op ongeveer 2m van M 18 is een negatief spoor van een andere pijp bewaard (zie ook M 3).

Figuur 44: Corneliusomwegang in M 17 (foto B. Acke).

4.17.2. Grafmonumenten

In M 17 zijn vijf grafplaten ingebouwd. Hieronder volgen ze van noord naar zuid.

- grafplaat 1:

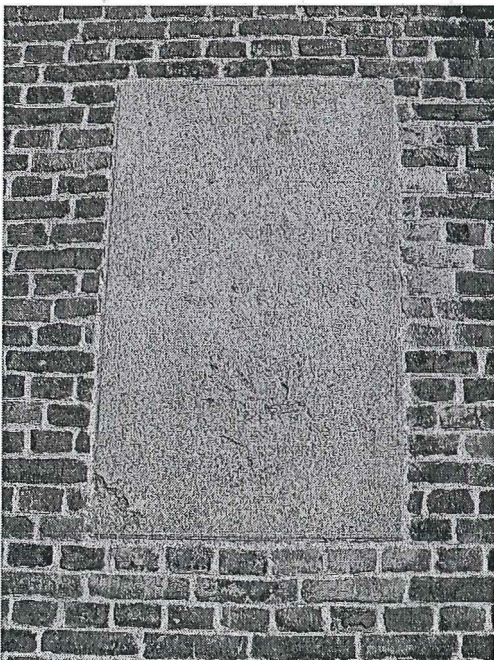
SEPULTURE
VANDEN EERSAEMEN
JAN.....
enkele lijnen onleesbaar
.....DIERICKX
enkele lijnen onleesbaar

- grafplaat 2: onleesbaar

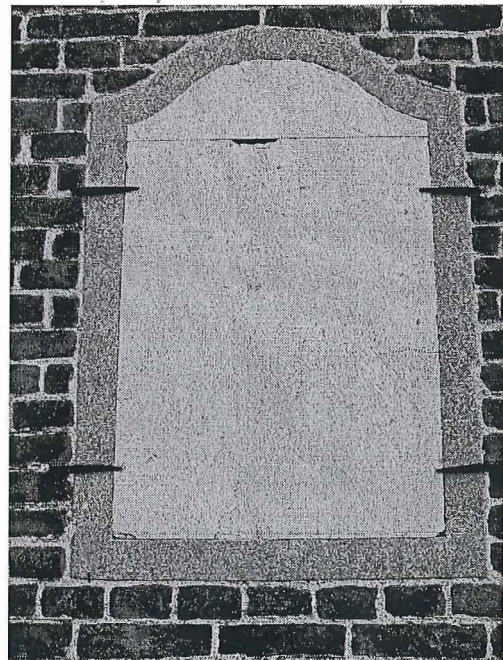
- grafplaat 3:

RUSTPLAATS
VAN HEER
DOKTER EN BURGEMEESTER
EN MEVROUW
A. VAN HECKE-BEKEN

Dokter Alfred Van Hecke overleed op 9 oktober 1939 na een dokterspraktijk van 36 jaar. In 1921 was hij tot schepenen verkozen van Waarschoot en tot voorzitter van de pas opgerichte 'Bond van Grote en Jonge Gezinnen', wat hij zou blijven tot aan zijn dood. In 1929 werd hij burgemeester; onder zijn bewind werd de parochie Beke opgericht en werd de rijksweg Gent-Eeklo-Brugge rechtgetrokken¹⁷.

Figuur 45: Grafplaat van Jan ? in M 17 (foto B. Acke).

Figuur 46: Grafplaat van ? in M 17 (foto B. Acke).

¹⁷ DE VOS, pp. 39-41, pp. 57-58, p. 213, p. 305 en p. 378.

Figuur 47: Grafplaat van A. Van Hecke-Beken in M 17 (foto B. Acke).

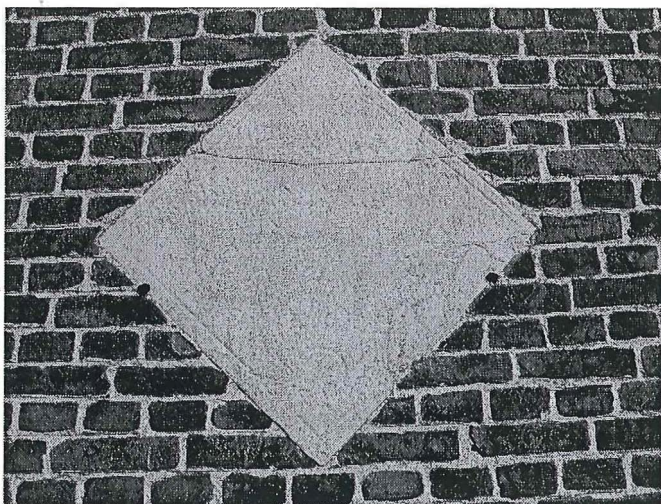
- grafplaat 4:

D.O.M.
 hiervooren is de Rustplaetse
 VAN DEN EERSAEMEN
 Andries Goethals F. Jan
 IN SYN LEVEN BURGM. EN AERM-
 MEESTER DESEN AMBACHTE VAN
 WAERSCHOOT OVERLEDEN 8 8BER
 1772 OUD 80 JAEREN
 EN VAN SYN HUYSVROUWE
 Marieanna Goethals Fa. Joos
 OVERLEDEN 1(?) JUNI 1745 OUD 52 JAER
 TSAMEN IN HAUWELYCK GEWEEST
 32 JAER EN GEWONNEN 11 KINDER
 ALS NOG IN TLEVEN SYN
 IOANNES
 IUDOCUS
 FRANCIS
 JOANNA overl. den 29 7ber 1771 oud 48 jaer
 ANDRIES
 CAREL
 EN PIETER

BIDT VOOR DE ZIELEN

Andries Goethals was een sociaal geëngageerd persoon. In de eerste helft van de achttiende eeuw was hij herhaaldelijk schepen, in 1726 was hij guldemeester, in 1734 kerkmeester en in 1741 armmeester. Deze twee laatste functies zou zijn zoon Francis later ook nog invullen. Van 1744 tot 1748 was Andries Goethals burgemeester van het Ambacht Waarschoot¹⁸.

¹⁸ DE VOS, 1990, deel I, p. 78, p. 81, p. 130, p. 132, p. 229 en pp. 231-232.

Figuur 48: Grafplaat van A. Goethals in M 17 (foto B. Acke).

- grafplaat 5:

ZALIGER GEDAGTENIS

JAN BAPT LIBERT

ALHIER GEB. 1783 KERKMEESTER
GEDURENDE 25 JAREN OVERL. 17 JULY 1851

FRANCISCA WILLEMS

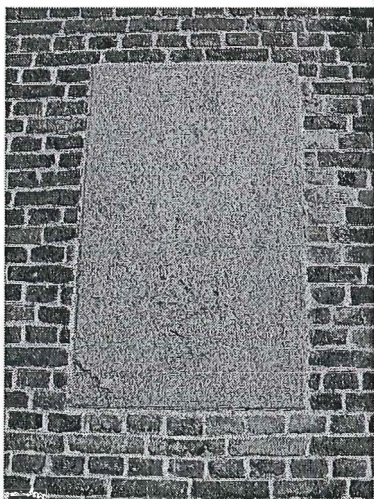
GEB. TE LEMBEKE JULY 1788 OVERL. 5 APRIL 1861

volgende lijnen onleesbaar

..... OUD 3 MAENDEN

R.I.P.

Bij het overlijden van Libert, naast kerkmeester ook handelaar en tabaksfabrikant, waren er maar liefst 4 van zijn zonen die een priesterlijk ambt uitoefenden¹⁹.

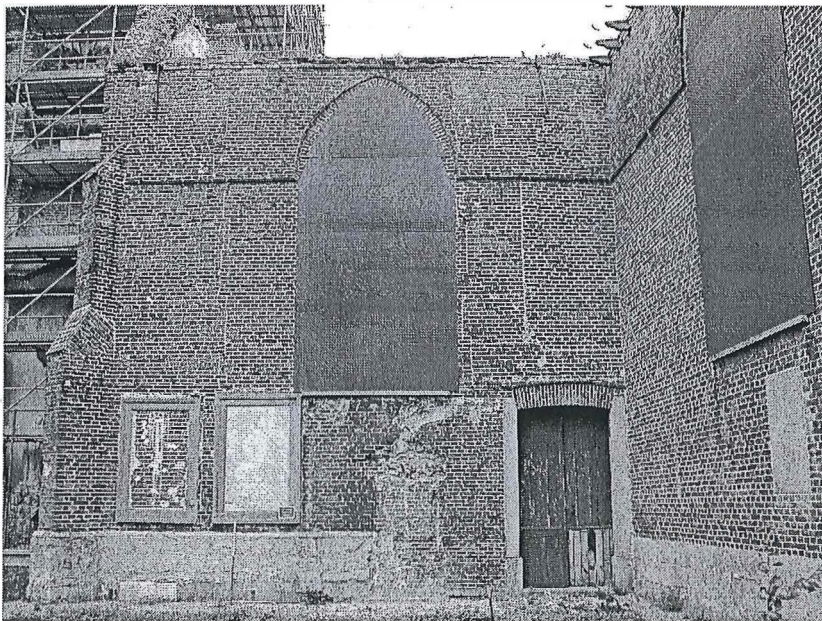

Figuur 49: Grafplaat van J.B. Libert in M 17 (foto B. Acke).

¹⁹ DE VOS, 1990, deel II, p. 297, p. 324 en p. 327. De Vos vermeldt een naamgenoot van Libert, een leraar, die in 1831 en school oprichtte op het Dorp. Het is niet duidelijk of dit om één en dezelfde persoon gaat.

4.18. MUUR 18 (M 18)

4.18.1. Beschrijving

Figuur 50: Buitenmuur M 18 (foto B. Acke).

De oost-west georiënteerde muur 18 dateert van 1730, toen de Sint-Ghislenusbeuk werd verlengd tot aan de toren. Aan de westkant staat hij via een overhoeks geplaatste steunbeer in verband met M 19, die uit dezelfde fase dateert, terwijl aan de oostzijde M 17 in 1786 verscheen. M 18 is 7,83m lang (zonder steunbeer) en 8,45m hoog. Onderaan is een plint van kleine natuurstenen merkbaar, waarboven de muur wat terugspringt. Twee muurankers en enkele steigergaten zijn bewaard.

Aan M 18 zijn in de loop der tijd heel wat herstellingen gebeurd. De huidige deur, op de hoek tussen M 18 en M 17, is identiek aan de deur in M 2. Ze werd geplaatst na 1786 (de rechtse deurstijl is tegen M 17 gebouwd) en verving een oudere deur, die nog grotendeels herkenbaar is. Deze oudere deur is echter ook niet origineel: de natuurstenen plint is duidelijk afgekapt om de deuropening te kunnen creëren. De deur is bovenaan afgewerkt met een natuurstenen rondboog. Zelfs de pleister van de oude deur is bewaard gebleven. Toen de huidige deur in M 18 werd gezet, vulde men de oude deuropening op met bakstenen van het formaat 21,5-23,0 x 10,0-11,0 x 4,5-5,0cm, inclusief met bakstenen plint. Het originele steenformaat van M 18 is 24,0-25,0 x 11,5-12,0 x 5,5cm. Op een hoogte van 3,25m is in de muur en doorlopend in de steunbeer een rij platte tegels ingebouwd, vermoedelijk bij het einde van een eerste bouwcampagne van M 18.

Ook het venster dateert niet van 1730, het werd samen met de omgaande baksteenlijst later in de muur geplaatst. Het baksteenformaat van de verbouwing aan het venster is 23,0 x 11,0 x 5,0-5,5cm. Deze verbouwing is trouwens ongewoon breed aan de westzijde en heeft ook een merkwaardige uitloper aan de oostelijke bovenzijde. Boven de huidige deur is een rechthoekige verbouwing zichtbaar (baksteenformaat 22,5-23,0 x 11,0-11,5 x 5,0-5,5cm) die in verband is gebouwd met M 17. Deze verbouwing dateert bijgevolg van 1786 en kwam mogelijk in de plaats van een ouder venster in M 18, dat door de aanbouw van M 17 zijn functie verloor. De brede verbouwing aan het huidige venster is mogelijk ook zo te verklaren: als vervanging van een ouder venster. Zelfs de steunbeer bleef niet gespaard van aanpassingen: de schicht bij het eerste afdak dateert van na 1730.

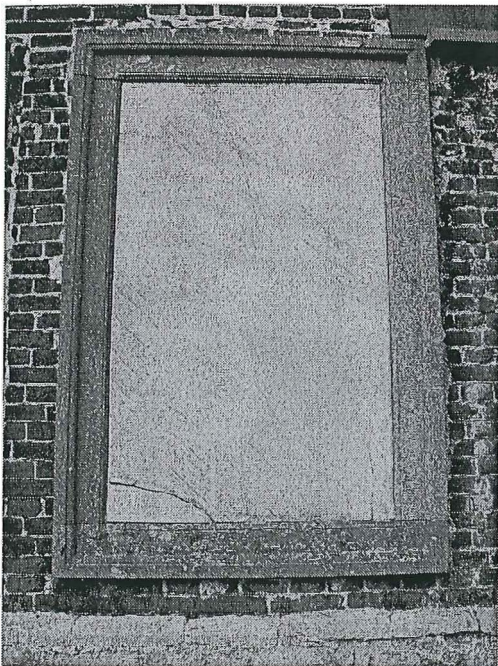
Figuur 51: Detail van de oude deur in M 18 (foto B. Acke).

4.18.2. Grafmonumenten

Er zijn twee grafplaten ingewerkt in M 18, doch het grafschrift van het westelijk monument is verwijderd. Het grafschrift van de andere plaat is amper leesbaar. Nog meer oostelijk, op de plaats van de oude deur, is een uitbraakspoor van een grafkapel merkbaar.

- oostelijke grafplaat:

D.O.M.
volgende lijnen onleesbaar
.....Maenhout
Fa JUDOCUS GEBORTIG VAN HANSBEKE.....
DEN.....OUD....JAEREN
.....GEWEEST 13 JAER.....
volgende lijnen onleesbaar
OVERLEDEN 27 7BER 1859 OUD 71 JAER
volgende lijnen onleesbaar

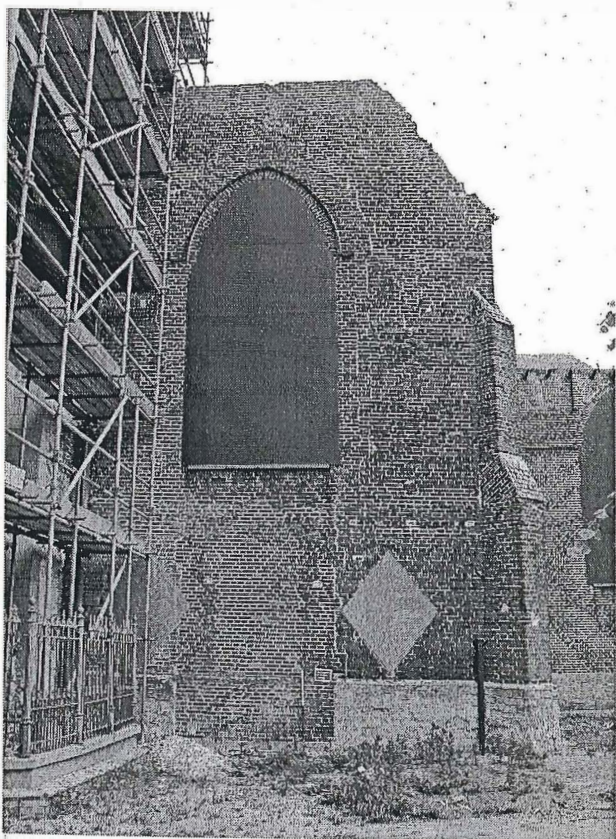
Figuur 52: Grafplaat van ? Maenhout in M 18 (foto B. Acke).

4.19. MUUR 19 (M 19)

4.19.1. Beschrijving

M 19 vormt de westgevel van de Sint-Ghislenusbeuk en dateert van 1730, toen deze beuk werd verlengd tot aan de toren. Aan de noordzijde is M 19 aan de zuidgevel van de toren gebouwd; aan de zuidkant staat hij via de overhoekse steunbeer in verband met M 18. De lengte van M 19, onderaan gemeten tussen toren en steunbeer, is 6,43m. De muur is 11,35m hoog. Onderaan is, net als bij M 18, een natuurstenen plint zichtbaar. Aan de zuidkant, op de hoek met de steunbeer, is een regenpijp te zien. De muur bevat een aantal steigergaten, op minstens vijf niveaus.

De natuurstenen plint is centraal doorbroken door een bakstenen plint, die hoort bij een grote verbouwing die helemaal doorloopt tot boven het venster. Onderzoek van de binnenmuur heeft al aangetoond dat hier vroeger een deur zat; bij het inbouwen van het huidige raam (met baksteenlijst) werd deze deur opgevuld. De natuurstenen dorpel van deze oude deur is trouwens nog zichtbaar in de buitenmuur. Het baksteenformaat van deze grote verbouwing is 22,0-23,0 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm. Net boven de bakstenen plint is nog het verbouwingslitteken te zien van een verdwenen grafkapel. Het steenformaat hiervan is 21,5 x 9,5-10,0 x 4,5cm. Het formaat van de stenen van de oorspronkelijke muur is 24,5-25,5 x 11,5 x 5,5-6,0cm. Op een hoogte van 3,15m is een rij platte tegels zichtbaar in M 19, een tiental centimeter lager dan de tegelrij in M 18.

Figuur 53: Buitenmuur M 19 (foto B. Acke).

4.19.2. Grafmonumenten

Van de 3 grafmonumenten die oorspronkelijk bij M 19 te zien waren, blijven er nog 2 over. Het verdwenen monument, dat centraal tussen de bewaarde grafplaten was aangebracht, liet een verbouwingsnaad als negatief spoor achter.

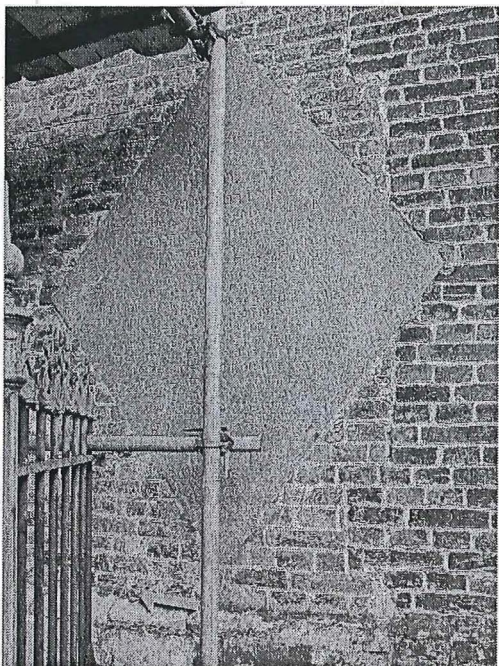
- noordelijke grafplaat :

D.O.M.
GEDACHTENIS
AAN DEN EERWEEERDEN HEER
JOANNES VAN DEN BROELE
RIDDER VAN HET LEOPOLDS-ORDER
EN KANTONALEN SCHOOLOPZIENER
GEBOREN TE RUMBEKE IN 1804
PRIESTER GEWYD TE GENT IN 1833
.....PROFESSOR IN HET COLLEGIE
TE GEERAERDSBERGEN, ONDERPASTOOR TE URSEL
EN TE NEVELE, PASTOR TE KNESSELAERE
EN IN 1851 PASTOR TE WAERSHOOT
WAER HY OP KORTEN TYD VEEL GOED
.....EN ALLER HERTEN WON
OVERLEDEN DEN 29 MEY 18..2

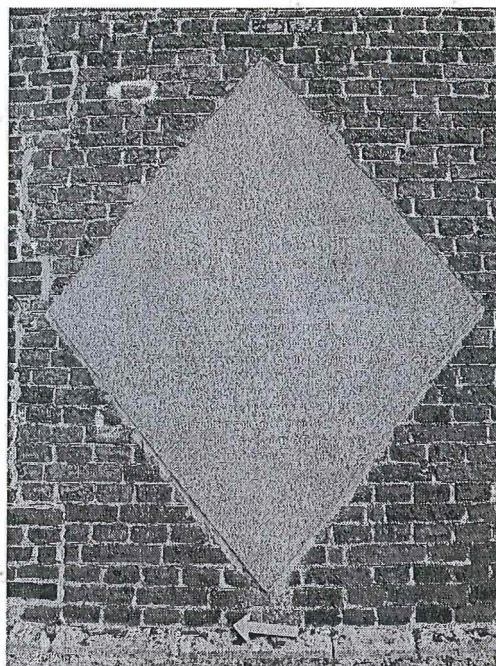
GODVRUCHTIG EN VOORZICHTIG
OOTMOEDIG EN
laatste lijnen onleesbaar

Pastoor Van den Broele was slechts kortstondig pastoor te Waarschoot: van 21 maart 1851 tot bij zijn overlijden op 29 mei 1852. Zijn volledige loopbaan wordt vermeld op de grafplaat, er kan enkel nog toegevoegd worden dat hij, bezorgd om de armoede in de gemeente, een kantwerkschool oprichtte in Waarschoot²⁰.

- zuidelijke grafplaat: onleesbaar

Figuur 54: Grafplaat van J. Van den Broele in M 19 (foto B. Acke).

Figuur 55: Grafplaat van ? in M 19 (foto B. Acke).

4.20. MUUR 20 T.E.M. 23 (M 20 – M 23)

De muren 20, 21, 22 en 23 waren oorspronkelijk ook buitenmuren, maar vervullen sinds 1844 de rol van binnenmuur. Zij zullen dan ook als zodanig besproken worden in tussenrapport 2.

4.21. MUUR 24 (M 24)

4.21.1. Beschrijving

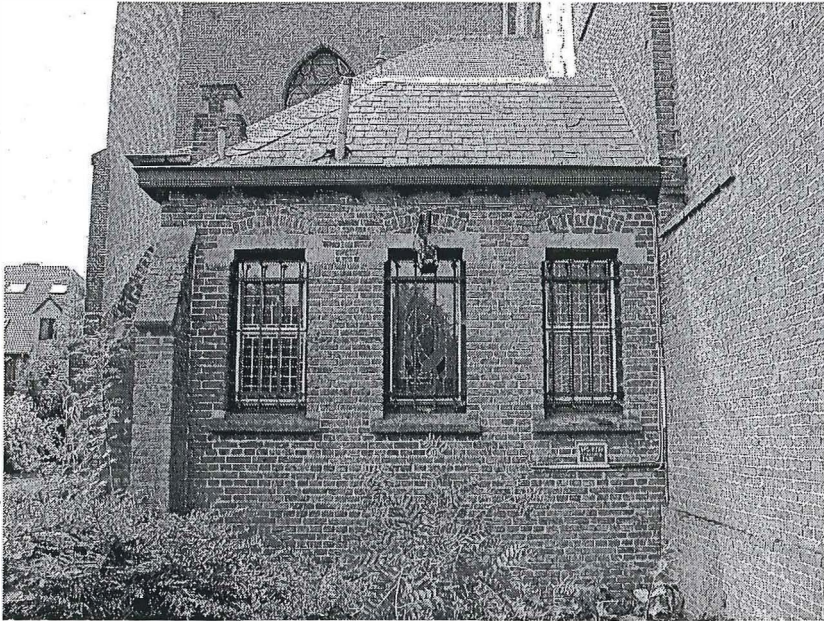
Muur 24 maakt samen met muur 25 deel uit van een opslagplaats die in 1909 in de noordoosthoek van de Sint-Ghislenuskerk werd gebouwd. In 1992 werd dit kamertje bij de reeds bestaande winterkapel gevoegd²¹. M 24, die oost-west loopt, is tegen M 6 gebouwd aan de westkant. De dakconstructie van deze opslagplaats overlapt zelfs een stukje van het dichtgemetste, zuidelijke venster in M 6. Aan de oostzijde zorgen twee steunberen voor de overgang naar M 25.

Elk van de drie vensters in M 24 is beschermd door traliewerk en is bovenaan afgewerkt met natuursteen en een boogvormige baksteenversiering. De rechthoekige vensters zijn 1,40m hoog en 0,70m breed. Er zijn geen verbouwingen merkbaar in deze muurpartij, die 4,00m

²⁰ DE VOS, 1990, deel II, pp. 242-243, p. 291 en p. 311.

²¹ REYNIERS, 2002, p. 73.

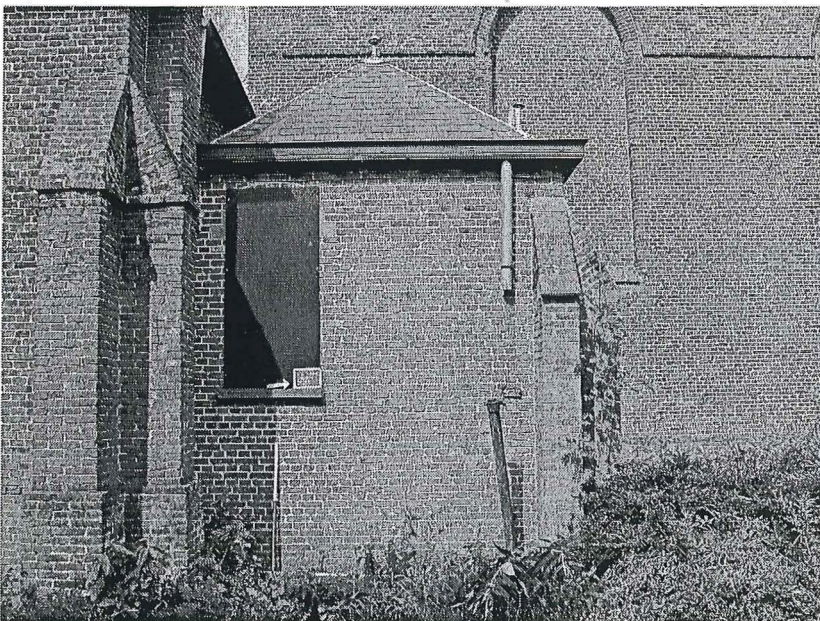
lang is (zonder steunbeer) en 3,70m hoog. Het baksteenformaat is 20,0-21,0 x 10,0-10,5 x 5,0cm. Er is geen plint aanwezig.

Figuur 56: Buitenmuur M 24 (foto B. Acke).

4.22. MUUR 25 (M 25)

4.22.1. Beschrijving

Figuur 57: Buitenmuur M 25 (foto B. Acke).

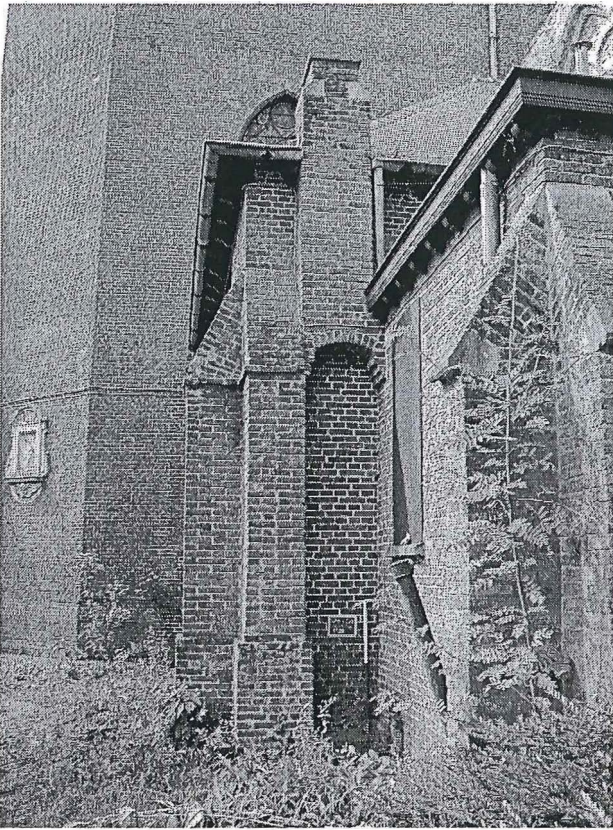
Muur 25 werd in 1909 samen met M 24 bijgebouwd. M 25 is noord-zuid georiënteerd; aan de noordkant vormen twee haakse steunberen de overgang met M 24, aan de zuidkant is M 25 tegen M 26 gebouwd.

De lengte van M 25 (zonder steunbeer) is 3,28m, de hoogte is 3,70m. Er zit één venster in M 25, aan de westzijde; het is van hetzelfde type als de vensters in M 24. Het baksteenformaat

bedraagt 20,0-21,0 x 10,0-10,5 x 5,0cm. Net als bij M 24 is er geen plint aanwezig en zijn er geen verbouwingen geweest aan de muur. Aan de noordzijde bevindt zich een regenpijp.

4.23. MUUR 26 (M 26)

4.23.1. Beschrijving

Figuur 57: Buitenmuur M 26 (foto B. Acke).

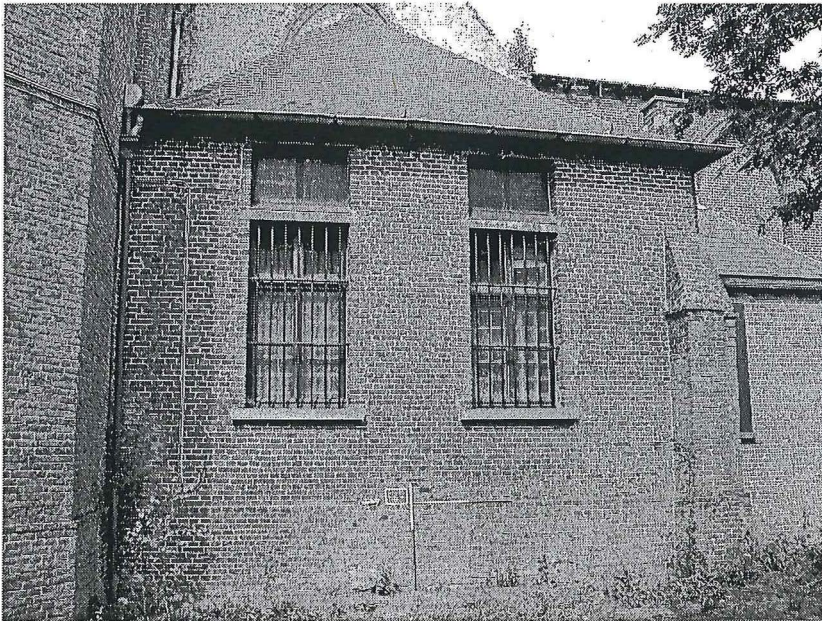
Bij de verbouwingen van 1844 werd ook voorzien in een bergplaats in de noordoosthoek, achter het Sacramentskoor. Deze ruimte werd in 1970 ingericht als winterkapel²². M 26 maakt samen met M 27 deel uit van die vroegere bergplaats. Door de aanbouw van M 25 in 1909 is de oost-west buitenmuur van M 26 slechts voor 0,64m bewaard. Het westelijk deel van M 26 is door het bouwen van de nieuwe bergplaats in 1909 tot binnenmuur verworpen. Aan de oostzijde gaat M 26 via twee haakse steunberen over in M 27.

De hoogte van M 26 tot aan het dak is 5,05m. Tot een hoogte van 90cm loopt er een bakstenen plint, die een vijftal centimeter uitspringt. Het baksteenformaat van M 26 is 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm. Aan de oostzijde is een bakstenen schouw aanwezig.

²² REYNIERS, 2002, pp. 72-73.

4.24. MUUR 27 (M 27)

4.24.1. Beschrijving

Figuur 58: Buitenmuur M 27 (foto B. Acke).

M 27, noord-zuid gericht, dateert van 1844 en sluit aan de noordkant aan op de steunberen tussen M 27 en M 26; aan de zuidkant is de muur in verband gebouwd met M 8. M 27 is aan de buitenzijde 6,27m lang en 5,05m hoog. Het baksteenformaat bedraagt 21,5-23,5 x 10,5-11,0 x 5,0-5,5cm.

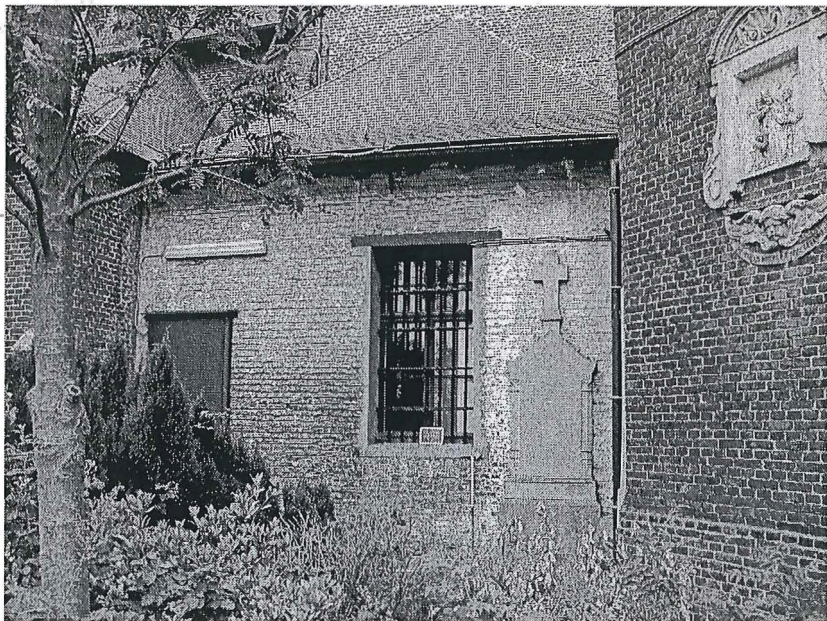
Er zijn geen verbouwingssporen te zien in M 27. De twee vensters, met traliewerk, zijn 3,00m hoog en 1,10m breed. Ook hier is onderaan een bakstenen plint aanwezig. Onderaan zijn twee dichtgemaakte verluchttingsgaten te zien.

4.25. MUUR 28 (M 28)

4.25.1. Beschrijving

De noord-zuid muur 28 behoort tot de oude sacristie en zou dateren van 1730. Aan de noordzijde is de koormuur M 12 in 1844 tegengebouwd; aan de zuidzijde is hij in verband gebouwd met een steunbeer die later is opgenomen in M 29. De muur is volledig witgekalkt. M 28 is 4,30m hoog en 5,52m lang. Er zijn geen verbouwingen te zien, hoewel die mogelijk verborgen zitten achter de kalklaag. Het baksteenformaat is 20,0-21,0 x 10,0 x 4,5-5,0cm.

Aan de zuidzijde is er een deur in M 28, met een opstapje ervoor van drie treden. Ongeveer centraal in de muur bevindt zich een venster, met traliewerk voor. Dit venster is 2,08m hoog en 1,10m breed. Tegen de dakrand, centraal in M 28, hangt een muuranker.

Figuur 59 : Buitenmuur M 28 (foto B. Acke).

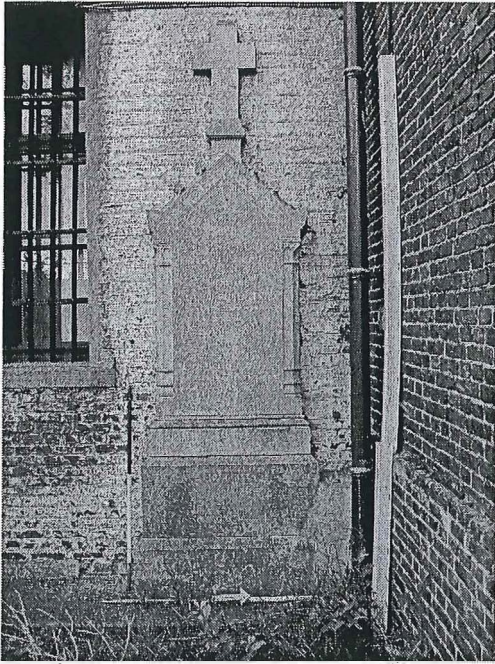
4.25.2. Grafmonumenten

Aan de noordzijde van M 28 is één grafsteen opgesteld voor de muur. Het grafschrift luidt:

D.O.M.
TER ZALIGER GEDACHTENIS
VAN
MIJNHEER
ADOLF DE MEULEMEESTER
GEBOREN TE ZULTE 8 JULI 1817
GODVRUCHTIG OVERLEDEN TE WAARSCHOOT 12 MAART 1915
ECHTGENOOT
VAN
MEVROUW
LUCRETIA CECILIA VERVALCKE
GEBOREN TE St NIKLAAS 30 JANUARI 1848
GODVRUCHTIG OVERL. WAARSCHOOT 15 AUG. 1928
R.I.P.
MIJN JESUS BERMHERTIGHEID

Muzikaal talent Adolf De Meulemeester behaalde de eerste prijs aan het conservatorium te Gent en was koster te Waarschoot van 1878 tot aan zijn dood. Tevens stond hij aan het hoofd van een muziekschool en was hij dirigent van de fanfare 'Tijd en Vlijt'. Ook zijn kinderen zouden muzikale paden betreden. Werner De Meulemeester volgde zijn vader op als koster van de gemeente (1915-1954), terwijl zoon Arthur een bekend organist was te Belfast, Noord-Ierland²³.

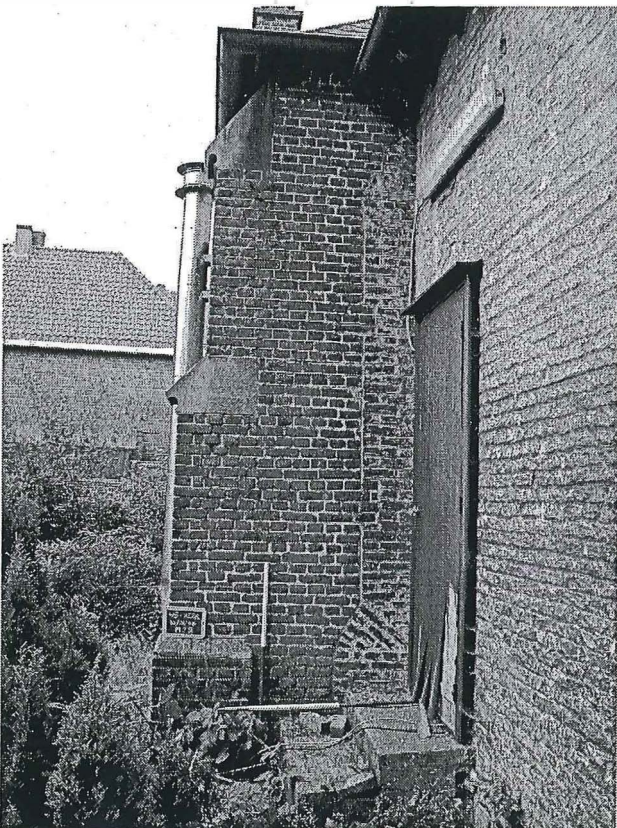
²³ DE VOS, 1990, deel II, p. 313, p. 342, p. 351 en p. 366.

Figuur 60 : Grafsteen van A. De Meulemeester bij M 28 (foto B. Acke).

4.26. MUUR 29 (M 29)

4.26.1. Beschrijving

Figuur 61: Buitenmuur M 29 (foto B. Acke).

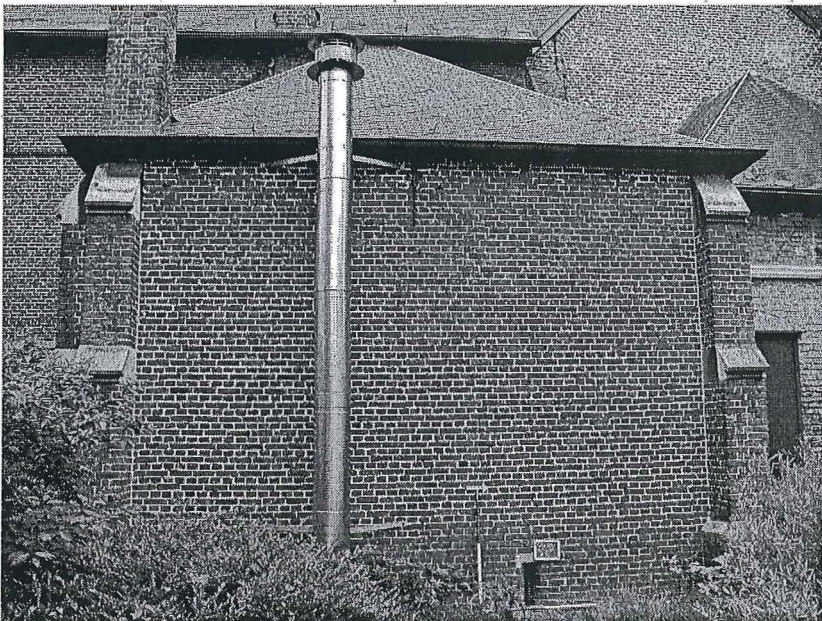
Muur 29 omvat drie onderdelen: westelijk de buitenmuur van de oude sacristie, maar die nu een binnenmuur is, vervolgens de steunbeer die al bij M 28 werd aangehaald en nu deel uitmaakt van de buitenmuur en tenslotte het oostelijk stukje, dat dateert van wanneer de grote sacristie werd gebouwd en dat op zijn beurt een steunbeer vormt tussen M 29 en M 30. De eerste twee delen dateren van 1730; de oostelijke aanbouw zou dateren van 1844, maar dit lijkt zeer onwaarschijnlijk (zie verder). Wel is duidelijk te zien dat dit meest recente stuk verankerd zit in de oudere steunbeer.

Buitenmuur 29 is onderaan 0,96m lang (gemeten vanaf M 28, zonder de oostelijke steunbeer!), de hoogte bedraagt 4,50m. Het recente deel gaat aan de oostzijde over in een steunbeer die in verband is gebouwd met M 30. Het baksteenformaat van het recente stuk is 20,5-21,5 x 9,5-10,0 x 5,0-5,5cm. Er is geen plint aanwezig.

4.27. MUUR 30 (M 30)

4.27.1. Beschrijving

Als onderdeel van de grote sacristie zou deze noord-zuid gerichte muur dateren van 1844, maar daarover straks meer. Aan de noordzijde is M 30 via een steunbeer in verband gebouwd met het recente stuk van M 29, aan de zuidzijde sluit hij via twee haakse steunberen aan bij M 31. De lengte van de muur tussen de noordelijke en de zuidelijke steunberen bedraagt 5,38m. M 30 is 4,50m hoog. De afmetingen van de bakstenen zijn 20,5-21,5 x 9,5-10,0 x 5,0-5,5cm. Onderaan in de muur bevinden zich 2 'verluchtingsgaten'; uit de kelder vertrekt een aluminium schouw. Op het dak, op de hoek met M 31, bevindt zich een gemetste schouw. Centraal in de muur, tegen de dakrand, is een muuranker te zien.

Figuur 62: Buitenmuur M 30 (foto B. Acke).

4.28. MUUR 31 (M 31)

4.28.1. Beschrijving

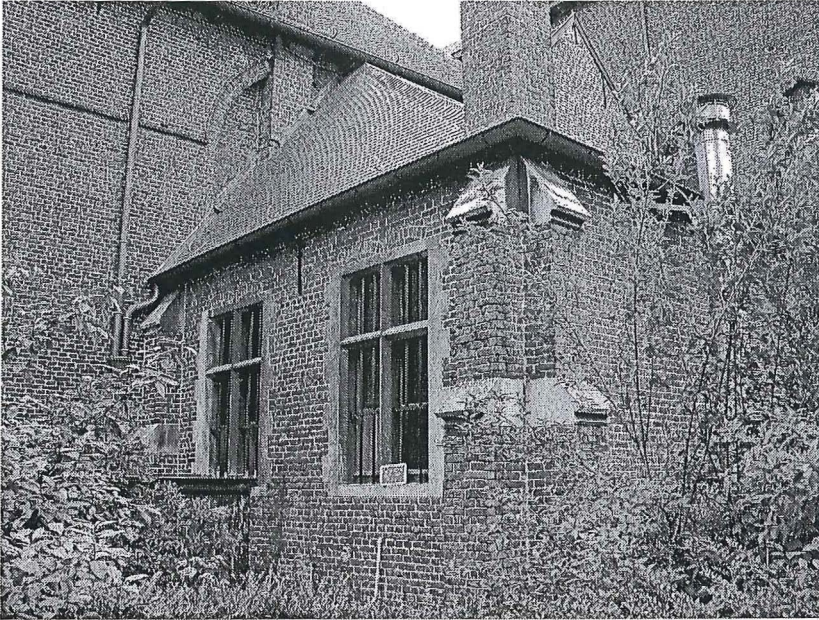
Muur 31 is 4,95m lang, 4,50m hoog en maakt deel uit van de grote sacristie. Aan de oostkant staat M 31 via twee haakse steunberen in verband met M 30, de steunbeer aan de oostkant is tegen M 14 gebouwd. Het baksteenformaat van de muur is 20,5-21,5 x 9,5-10,0 x 5,0-5,5cm. In de muur zijn twee vensters te zien, met traliewerk voor en rondom afgewerkt met natuursteen. De afmetingen van de vensters zijn: 2,00m hoog en 1,15m breed. Centraal in M 31, bovenaan, is een muuranker aanwezig. In de hoek tussen M 31 en M 14 is een houten hok aangebouwd, dat toegang geeft tot de kelderruimte met verwarmingsinstallatie onder de grote sacristie. Onder het westelijk venster is een deel van de fundering weggebroken om naar deze kelder te kunnen afdalen.

Volgens de historische informatie zouden M 29, M 30 en M 31 uit 1844 dateren, maar dit lijkt onwaarschijnlijk. Een aantal zaken pleiten voor een andere verbouwingsfase en een meer recente datum:

- 1) M 31 is tegen M 14 gebouwd, maar M 14 is zeker van 1844; M 31 is dus jonger
- 2) het dak van de grote sacristie oversnijdt een dichtgemetst venster in M 14

- 3) het baksteenformaat verschilt van de andere aanbouwen uit 1844
- 4) er is geen bakstenen plint aanwezig zoals bij de andere muren uit 1844
- 5) de vensters en de steunberen van de grote sacristie zijn totaal verschillend van die aanwezig in muren van 1844, maar lijken meer op de vensters en steunberen in M 24 en M 25 (1909)

Een datum ergens in het begin van de 20ste eeuw lijkt juister, maar verder onderzoek moet dit nog uitwijzen.

Figuur 63: Buitenmuur M 31 (foto B. Acke).

5. BESLUIT

Het minste dat van de Sint-Ghislenuskerk in Waarschoot kan gezegd worden, is dat dit gebouw de afgelopen acht eeuwen een bewogen geschiedenis heeft gekend. Talrijke verbouwingen en uitbreidingen hebben een gebedshuis gecreëerd dat in de omgeving zijn gelijke niet kent: een kerk die breder is dan lang, waarvan enkel de toren is beschermd en niet het volledige kerkgebouw en waar de verschillende verbouwingsfasen een amalgaam van stijlen, baksteenformaten en bouwnaden hebben achtergelaten.

Van de oorspronkelijke kerk van rond 1250 is in de buitenmuren geen enkel spoor meer terug te vinden. De oudste muren zijn deze die deel uitmaken van de oude noordelijke zijbeuk: muur 7, de oostgevel met het gotische venster, die van het eind van de zestiende of het begin van de zeventiende eeuw zou dateren, en muren 1 en 2, die horen bij de verlenging van deze beuk tot aan de toren in 1642.

De muren 13, 18, 19 en 28 zijn onderdeel van de verbouwingen uit 1730 aan de zuidelijke Sint-Ghislenusbeuk en de sacristie. M 13 is de oostgevel van deze beuk, M 18 en M 19 zijn respectievelijk een deel van de zuidgevel en de westgevel ervan. M 28 is de oostgevel van de kleine sacristie. De baksteenformaten van M 13 en M 28 zijn vergelijkbaar, maar de bakstenen van M 18 en M 19 zijn beduidend groter.

De muren 1 en 2 die aan de noordzijde aansluiten bij de toren en de muren 18 en 19 aan de zuidzijde van de toren zijn veelvuldig verbouwd en aangepast geweest, waarbij bijvoorbeeld verschillende oudere deur(fas)en kunnen aangeduid worden.

Bij de volgende verbouwingsfase in 1786 verschenen aan de noordzijde de muren 3 en 4, aan de zuidzijde de muren 16 en 17. De oorspronkelijke deuren in de muren 4 en 16 zijn aan de buitenzijde niet meer te herkennen, maar hebben gelukkig aan de binnenkant sporen nagelaten.

De grote bouwcampagne van Minard in 1844 leverde een nog grotere kerk op, waarbij het oude koor verdween om plaats te maken voor een groter exemplaar en waarbij zowel de noord- als de zuidkant verder werden uitgebreid. Typisch voor de 'Minard-muren' zijn de bakstenen plint en het creëren van de huidige grote ramen met de omlopende baksteenlijst. Deze ramen hebben in alle muren dezelfde afmetingen en zijn op dezelfde hoogte ingebouwd (ongeveer 3,00m boven de grond), behalve in M 1 en M 19, waar ze hoger in de muur zijn geplaatst. Bij die muren loopt de baksteenlijst ook niet door over de gehele lengte. Hoewel in de heemkundige artikels 1786 wordt gezien als datum waarop de grote ramen verschenen, klopt dit niet: bij alle muren van 1786 zijn verbouwingssporen rond de ramen te zien, terwijl de muren van 1844 geen bouwnaden vertonen.

In 1909 werd aan de noordzijde nog een kleine bergruimte gemaakt; waarschijnlijk dateert de grote sacristie ook uit deze periode, en niet uit 1844 zoals wordt aangenomen.

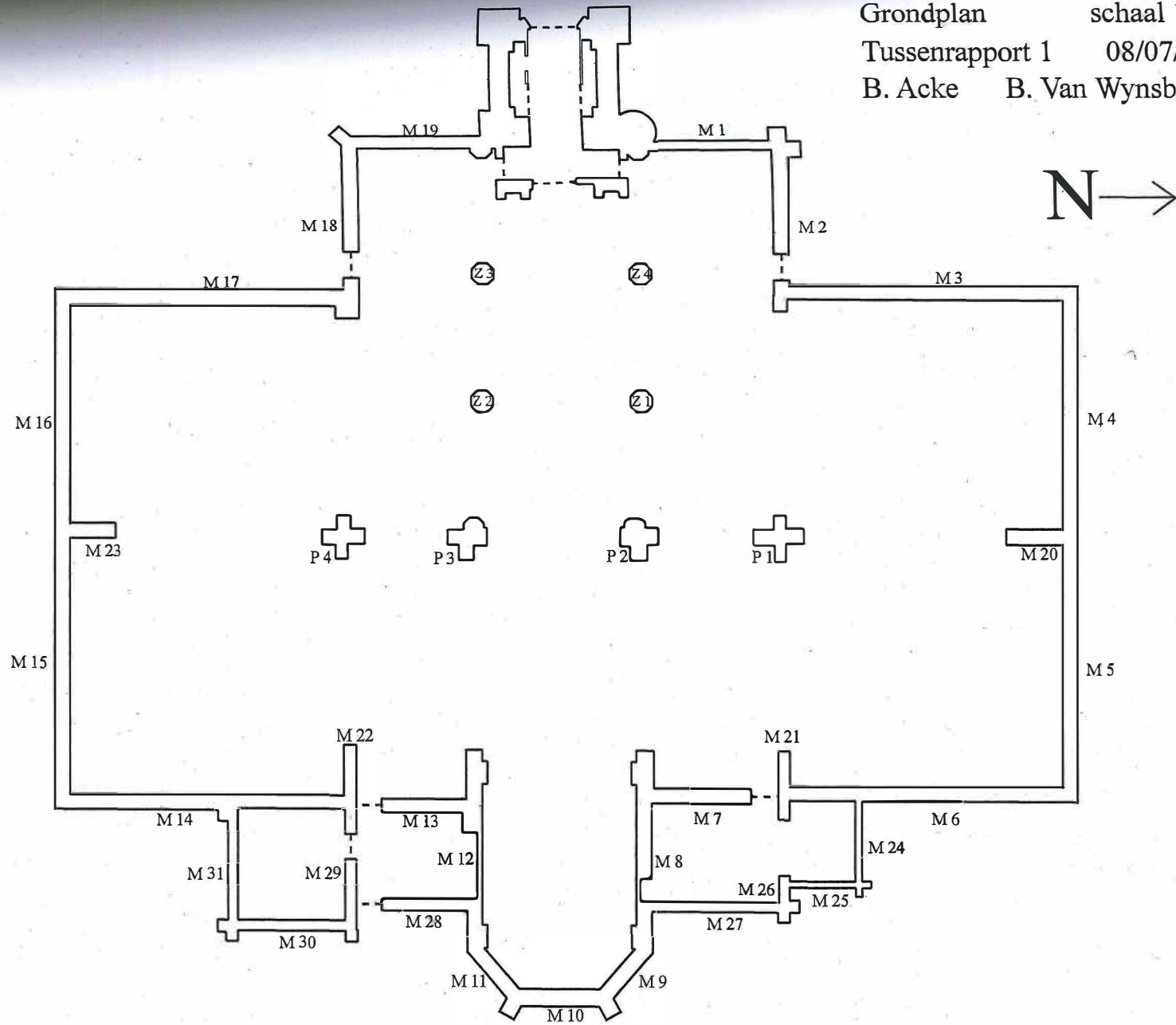
Samenvattend zou kunnen gezegd worden dat de Sint-Ghislenuskerk een typisch voorbeeld is van een gekende Vlaamse bouwmanier: vertrekken van een eenvoudig gebouw, in de loop der tijd grote en kleinere ruimten aanbouwen naargelang de noden en op goedkomend uit, om uiteindelijk uit te komen bij een bouwwerk waarvan de verschillende muren nog slechts weinig samenhang vertonen.

De gegevens in dit eerste tussenrapport zijn voorlopig; verder onderzoek van de binnenmuren en de toren en de archeologische opgravingen zullen deze eerste resultaten bevestigen, tegenspreken of nuanceren. Ook wordt er nogmaals op gewezen dat er nog geen archiefonderzoek heeft plaatsgevonden. De data gebruikt in dit rapport zijn gebaseerd op gepubliceerde gegevens en gaan niet terug op de originele bron.

6. BIJLAGE: PLATTEGROND

De plattegrond in deze bijlage werd met de bereidwillige hulp van Bruno Van Wynsberghe opgesteld in AutoCad en wordt weergegeven op schaal 1:300. Daar de kerk in het echt wat 'uit de haak' staat, maar deze afwijking onmogelijk kon opgemeten worden, klopt dit grondplan niet helemaal. Om een aaneensluitend geheel te bekomen, was het nodig om enkele muren iets langer of korter weer te geven dan ze in werkelijkheid zijn. Deze aanpassing is natuurlijk tot een minimum beperkt.

Elke muur kreeg een nummer, behalve de torenmuren en het portaal (zie grondplan in bijlage achteraan). De nummering is dezelfde voor zowel de buitenzijde als de binnenzijde van de muren en start bij de muur die ten noorden aan de traptoren aansluit; dit is muur 1 (M 1). De muur die hierop aansluit is muur 2 (M 2), en zo verder tot en met muur 19 (M 19), die tegen de zuidzijde van de kerktoren gebouwd is. Let wel, het betreft enkel de hoofdmuren van de kerk! Vier oude buitenmuren die door de opeenvolgende verbouwingen binnen de kerk vallen, maar niet volledig afgebroken zijn, zijn genummerd van 20 tot 23. Tenslotte zijn er nog de muren van de aanbouwen aan de oostelijke kant. Het betreft de winterkapel (M 24 tot M 27) en twee sacristieën (M 28 tot M 31). Vier grote pilaren werden genummerd van noord naar zuid (P 1 tot 4); vier zuilen werden kloksgewijs genummerd, waarbij zuil 1 (Z 1) de noordoostelijke is.

7. BIBLIOGRAFIE

- 1) DE VOS A., *Geschiedenis van Waarschoot I*, Waarschoot, 1990.
- 2) DE VOS A., *Geschiedenis van Waarschoot II*, Waarschoot, 1990.
- 3) REYNIERS H., De Sint-Ghislenuskerk van Waarschoot door de eeuwen heen, in: *Heemkundige bijdragen van het Meetjesland*, jg. 16, nr. 2, 2002, pp. 57-77.
- 4) VAN DER POORTEN J., Merkwaardigheden over Waarschoot, in: *Ons Meetjesland*, jg. 8, nr. 1, 1975, pp. 30-40 (heruitgave door A. Ryserhove).
- 5) VAN DER POORTEN J., Merkwaardigheden over Waarschoot, in: *Ons Meetjesland*, jg. 10, nr. 1, 1977, pp. 23-40 (heruitgave door A. Ryserhove).

8. Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Onderzoeksmethode	3
3. De Sint-Ghislenuskerk te Waarschoot: een stukje geschiedenis	5
4. Beschrijving van de buitenmuren	8
4.1. Muur 1	8
4.2. Muur 2	12
4.3. Muur 3	13
4.4. Muur 4	15
4.5. Muur 5	16
4.6. Muur 6	17
4.7. Muur 7	18
4.8. Muur 8	19
4.9. Muur 9	20
4.10. Muur 10	21
4.11. Muur 11	23
4.12. Muur 12	24
4.13. Muur 13	24
4.14. Muur 14	25
4.15. Muur 15	26
4.16. Muur 16	28
4.17. Muur 17	31
4.18. Muur 18	36
4.19. Muur 19	38
4.20. Muur 20 t.e.m. 23	40
4.21. Muur 24	40
4.22. Muur 25	41
4.23. Muur 26	42
4.24. Muur 27	43
4.25. Muur 28	43
4.26. Muur 29	45
4.27. Muur 30	46
4.28. Muur 31	46
5. Besluit	48
6. Bijlage: plattegrond	49
7. Bibliografie	51
8. Inhoudsopgave	52